

Makale Gönderim Tarihi: 03.11.2025

Yayına Kabul Tarihi: 18.12.2025

Araştırma Makalesi

193 NUMARALI RUMELİ ADİ AYNİYAT DEFTERİNE GÖRE OSMANLI MERKEZ-TAŞRA İLİŞKİLERİ

Zeynep GÜREL*

ÖZ

Bu çalışmada 193 Numaralı Rumeli Adi Ayniyat Defteri'ndeki kayıtlar kapsamında Osmanlı merkez-taşra ilişkileri ele alınmıştır. İstanbul'un iagesinin sağlanması hususu devlet için her zaman öncelikli konular arasında yer almıştır. Devlet, İstanbul'un iagesi için İmparatorluğu'n çeşitli yerlerinden zahire talebinde bulunmuştur. Devlet, zahireye ek olarak ordu ve donanmanın ihtiyaçları için de taşradan birçok talepte bulunmuştur. Merkezi yönetimin İstanbul ve askeriyenin ihtiyaçlarının karşılanması hususunda başvurduğu yerler arasında Rumeli bölgesi de bulunmaktadır. Devlet, Rumeli bölgesindeki ayan, voyvoda ve mütesellim gibi yerel görevlilere birçok yazı göndererek ihtiyaç duyduğu ürünlerin temin edilmesini istemiştir. Devlet, talep ettiği ürünlerin istediği şekilde gelmediği durumlarda ise ilgili yerel görevlilere uyarıcı nitelikte birçok yazı göndermiştir. Bu çalışmada, defterde yer alan kayıtlar çerçevesinde merkezi yönetimin Rumeli bölgesinden ne tür taleplerde bulunduğu, bu talepleri yerel görevlilerin ne derece karşılayabildiği hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Defterde bunun dışında bölgede işlenen suçlar, merkezi yönetimin yaptığı görevlendirmeler ve defterin tutulduğu dönemde yaşanan siyasi olaylar gibi farklı hususlarla ilgili birçok kayıt bulunmaktadır. Çalışmada söz konusu defterdeki kayıtlar farklı başlıklar altında ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ayniyat, Osmanlı, Rumeli, İstanbul, Taşra.

OTTOMAN CENTRAL-PROVINCIAL RELATIONS ACCORDING TO 193 NUMBERED RUMELİ ADİ AYNİYAT NOTEBOOK

ABSTRACT

This study examines Ottoman central-provincial relations based on the records in the Rumeli Adi Ayniyat Notebook No. 193. Ensuring the provision of food supplies for Istanbul has always been a priority for the state. The state requested provisions for Istanbul from various parts of the Empire. In addition to provisions, the state also made numerous requests from the provinces to meet the needs of the army and navy. The Rumeli region was among the places the central administration turned to in order to meet the needs of Istanbul and the military. The state sent numerous letters to local officials in the Rumelia region, such as

* Dr., zeynegurel.gs@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4036-4223.

ayans, voivodes, and mutasarrıfs, requesting that they procure the products it needed. When the requested products did not arrive as desired, the state sent numerous warning letters to the relevant local officials. This study attempts to provide information on the types of demands made by the central administration in the Rumeli region based on the records in the ledger, and the extent to which local officials were able to meet these demands. In addition to this, the ledger contains numerous records on various other matters, such as crimes committed in the region, appointments made by the central administration, and political events that occurred during the period when the ledger was kept. The records in the ledger in question are examined under different headings in this study.

Key Words: Ayniyat, Ottoman, Rumelia, Istanbul, Provinces.

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nda ayniyat defterleri, 19. yüzyılda sadaret dairesinden nezaretlere, çeşitli daire ve vilayetlere gönderilen yazıların kopyalarının kaydedildiği defterlerdir. Ayniyat defterleri, 1227/1812 ile 1313/1895 yılları arasında tutulmuş olup arşivde bu türde 1719 defter mevcuttur.¹ Ayniyat defterleri, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Bab-ı Ali Evrak Odası fonunda 595 katalog numarası ile kayıtlıdır. Ayniyat defterleri 1812 yılından 1866 yılına kadar Anadolu ve Rumeli adı altında genel olarak tutulmuş, 1866 yılından sonra ise vilayet bazlı olarak tutulmaya başlanmıştır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Rumeli Adi Ayniyat Defterleri ise 1230/1815 ile 1280/1866 yılları arasında tutulmuştur. Arşivde Rumeli Adi Ayniyat Defterleri adı altında 103 defter bulunmaktadır.² Bu çalışmaya kaynaklık eden 193 Numaralı Rumeli Adi Ayniyat Defteri, arşivde Rumeli Adi adı altında kataloglanan ilk ayniyat defteridir.³ 1230/1815 tarihli olan bu defter 48 varaktan oluşmaktadır.⁴ Defterde toplamda 370 kayıt bulunmaktadır.

¹Necati Aktaş, "Ayniyat Defteri," *TDV İslâm Ansiklopedisi* 4, (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 277-278.

²Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, (Yayın No: 108, Üçüncü Baskı, İstanbul: 2020), 108, 198, 199.

³Çalışmaya kaynaklık eden 193 Numaralı Rumeli Adi Ayniyat Defteri'ndeki bazı kayıtlar Semih Yıldız tarafından hazırlanan *Ayniyat Defterleri Işığında II. Mahmud Dönemi Merkez-Taşra İlişkileri: Ankara, Bursa, Kütahya, Selanik, Varna ve Tırhala Sancakları Örneğinde* adlı yüksek lisans tezinde kullanılmıştır. Bkz. Semih Yıldız, "Ayniyat Defterleri Işığında II. Mahmud Dönemi Merkez-Taşra İlişkileri: Ankara, Bursa, Kütahya, Selanik, Varna ve Tırhala Sancakları Örneğinde," (Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021). Ancak söz konusu yazar bu defterdeki kayıtlara yüksek lisans tezinin kapsamı gereği başvurduğu için defterde yer alan kayıtların tamamı ele alınmamıştır. Bu çalışmada 193 Numaralı Rumeli Adi Ayniyat Defteri'nde yer alan kayıtlar kapsamlı bir şekilde incelenmiştir.

⁴Ayniyat defterleri çeşitli çalışmalarda kaynak olarak kullanılmıştır. Ertan Gökmen, "Ayniyat Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi İçin Önemi, Bir Numaralı Anadolu Adi Ayniyat Defteri Örneği," *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 16, S. 4, Aralık 2018, Ertan Gökmen ve Ömür Yazıcı Özdemir, *Ayniyat Defterleri Işığında Aydın Vilayeti'nin İdari, İktisadi ve Sosyal Durumu (1866-1880)*, (İstanbul: Libra Kitap, 2008), Ertan Gökmen ve Ömür Yazıcı Özdemir, *812 Numaralı Ayniyat Defterleri Işığında Aydın Vilayeti'nde Suç ve Ceza (1866-1877)*, (İstanbul: Libra Kitap, 2016), Arzu Taşcan, "XIX. Yüzyıl Sonlarında Edirne Vilayeti'nin İdari, İktisadi ve Sosyal Tarihinden Bir Kesit (826 Numaralı Ayniyat Defteri Kayıtlarına Göre)," *Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* C. 10, S. 1, Temmuz 2021, Arzu Taşcan, "1876 Yılında Edirne Vilayeti'ndeki Asayiş Problemleri (826 Numaralı Ayniyat Defteri Verilerine Göre)," *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (1), 2021, Özlem Poyraz ve Cuma Doğan, "22 Numaralı Anadolu Ayniyat Defterine Göre Anadolu Eyaletinin Merkez-Taşra İlişkileri," *Selçuk Türkiyat*, (57), Nisan 2023, Özlem Poyraz ve Merve Öner, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Cinayet ve Yaralama Vakaları: 478 Numaralı Ayniyat Katli Defteri Örneği," *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi*, (73), 2022 adlı çalışmalar ayniyat defterlerinin kaynak olarak kullanılması ile hazırlanan çalışmalara örnek olarak verilebilir.

Ayniyat defterlerinde idari, adli, mali, sosyal ve askeri konularla ilgili birçok kayıt bulunmaktadır.⁵ Bu kayıtlar merkez taşra ilişkilerinin mahiyeti hakkında önemli bilgiler vermektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda İstanbul başkent olması, siyaseten aktif grupları bünyesinde barındırması ve kalabalık bir nüfusa sahip olması nedeniyle daima ayrıcalıklı bir konumda olmuştur.⁶ Devlet, İstanbul sakinlerinin ihtiyaçlarını karşılamak için iaşe sürecini yakından takip etmiştir. Devlet, İstanbul'u tüm ülkedeki üretim fazlalıklarının öncelikle getirilmesi gereken merkez olarak görmüş ve taşradan İstanbul'a mal akışını sürekli hale getirmek için birçok müdahalede bulunmuştur.⁷ Devlet, İstanbul'un iaşe ihtiyacını karşılamak için İmparatorluğu'n birçok yerinden zahire adı altında buğday, arpa, pirinç, nohut ve un gibi birçok gıda maddesi talep etmiştir.⁸ İstanbul'un iaşe ihtiyacının karşılanması hususunda Rumeli'den de birçok talepte bulunulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun idare ve düzeninde yaşanan aksaklıklar nedeniyle 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ayanlık önem kazanmaya başlamıştır. Ayanlar bu dönemde devlet ile halk arasındaki ilişkilerde aracı ve iř takipçisi olarak görev almıştır. Bu dönemde ayanlar buldukları yerin çeşitli ihtiyaçlarının temin edilmesi, satılan malların fiyatlarının belirlenmesi, bilirkişilik, bazı vergilerin toplanma zamanının belirlenmesi, kötü idarecilerin görevden alınması ve yerlerine yenilerinin tayin edilmesi gibi hususlarda ahalinin isteklerini İstanbul'a iletmekte görev almışlardır. 17. yüzyıla gelindiğinde ise paşmaklık ve arpalıklara genellikle yerli ayanların voyvoda ve mütesellim tayin edilmesi ile itibar ve gleri daha da artmıştır.⁹ 18. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ise ayanlar pek çok konuda devletin dayanağı olarak görülmeye başlanmıştır. Devlet eşkiyaların yakalanması, devlete isyan eden kişilerin yakalanıp cezalandırılması, ordu ve donanmanın asker ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması, İstanbul'a zahire gönderilmesi, vergilerin toplanması gibi birçok işte ayanlara görev vermiştir.¹⁰ Bu durum 19. yüzyılda da devam etmiş ve devlet birçok konuda ayanlardan sık sık yardım istemek zorunda kalmıştır. Nitekim bu defterde de devletin Rumeli'de görevli ayan, voyvoda ve mütesellim gibi yerel görevlilerden başta İstanbul olmak üzere birçok yerin iaşesi için talepte bulunduğu görülmektedir. Devlet, zahire dışında ordu ve donanmanın ihtiyaçlarının karşılanması ve eşkiyalık olaylarının engellenmesi hususunda da Rumeli'deki yerel görevlilere sorumluluk vermiştir. Ancak bazı yerel görevliler kanunsuz davranışlarda bulunarak görevlerini suistimal etmişlerdir. Bu tür durumlarda devlet ilgili yerel görevliye uyarıcı nitelikte yazılar göndermiştir. Yerel görevlilere gönderilen bu yazılar sayesinde devletin yerel görevlilerden ne tür taleplerde bulunduğu ve yerel görevlilerin bu talepleri karşılama dereceleri anlaşılabilmektedir. Buna ek olarak söz konusu yazılar yerel görevlilerin bölgelerinde yaptıkları kanunsuz davranışlar hakkında da bilgi vermektedir. Çalışmada kullanılan defter 1815 tarihli olduğu için bu defterin incelenmesi ile Sırp İsyanı ve bu isyan karşısında devletin aldığı nlemler

⁵Abdlmecit Mutaf, "Osmanlı Arşivindeki Ayniyat Defterleri," *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C. 7, S. 7, (Ağustos 1996): 386.

⁶Ahmet Tabakoğlu ve Büşra Karataşer, "İstanbul'un İaşesinde Trakya Bölgesinin Rolü," *Sosyal Bilimler Metinleri*, Sayı 1, (2017): 3.

⁷Ahmet Uzun, "İstanbul'un İaşesi," *Antik ağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, C. 6, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ., (İstanbul 2015): 56.

⁸Zeynep Gürel ve Ertan Gökmen, "Ayniyat Defterlerine Göre II. Mahmud Döneminde İstanbul'un İzmir'den Talepleri," *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22/2, (2024): 105-106.

⁹zcan Mert, Osmanlı Devleti Tarihinde ynlik Dönemi," *Osmanlı* 6, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), 174-175.

¹⁰Ycel zkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994), 140, 167.

hakkında da bilgi sahibi olunabilmektedir. Defterde bunun yanında cinayet, gasp gibi suçlarla ve çeşitli iktisadi meselelerle ilgili kayıtlar da bulunmaktadır. Çalışmada, defterde yer alan kayıtlar konularına göre tasnif edilmiş ve aşağıdaki alt başlıklarda değerlendirilmiştir.

1. Asayiş Problemleri ile İlgili Kayıtlar

1.1. Sırp İsyanı ve İsyanı Karşı Alınan Önlemler ile İlgili Kayıtlar

Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp İsyanı, 1804 yılı şubatında Kara Yorgi adlı bir domuz tüccarının önderliğinde başlamıştır. Sırp İsyanının çıkmasında Semendire sancağında yönetimi fiilen ele geçiren ve ahaliye karşı ağır bir baskı rejimi kuran Dayıların etkisi olmuştur. İsyanın ilk aşamasında isyancılar, sancakta asayiş ve huzurun sağlanmasını ve Hacı Mustafa Paşa (1793-1801) döneminde Sırlara tanınan bazı idari ve mali hakların yeniden verilmesini talep etmişlerdir. Fakat kısa bir süre içinde Sırp isyan ve sorunu uluslararası siyaseti ilgilendiren başlıca konular arasında yer almaya başlamıştır.¹¹ Osmanlı İmparatorluğu 1806-1812 Osmanlı-Rus savaşı sonunda imzalanan Bükreş Antlaşması ile Sırlara kısmi özerklik vermeyi kabul etmek zorunda kalmıştır. 1804 yılında başlayan Sırp İsyanı 1813 yılında bastırılmıştır. Ancak 1815 yılında Sırp knezi Miloş Obrenoviç'in önderliğinde ikinci bir Sırp isyanı çıkmıştır.¹² Bu dönemde Avrupa Devletlerinin gündeminde, Napolyon sonrası düzenin nasıl sağlanacağına olması nedeniyle, Sırp isyancıları ilk isyanda gördükleri devletlerarası destekten mahrum kalmışlardır.¹³ Bu nedenle 1815 yılında Sırların çıkardığı ikinci isyan uzun sürmeyerek aynı yıl bastırılmıştır.¹⁴

Çalışmada kullanılan defter 1815 tarihli olduğu için bu defterde ikinci Sırp isyanı ile ilgili kayıtlar bulunmaktadır. Bu kayıtlar isyanın gelişimi ve devletin isyan karşısında aldığı önlemlerle ilgilidir. Sırp isyanı ile ilgili belgelerden birinde 1815 yılında birkaç Sırp'ının Palanka'ya bağlı köylerde bulunan Müslümanlara köylerinden çıkmaları için haber gönderdiği bilgisi yer almaktadır. Sırp'ların giriştikleri bu faaliyetler Müslüman ahalinin korkmasına neden olmuştur. Merkezi hükümet, Sırp'lı tehdidi karşısında Müslüman ahalinin Palanka İskelesi karşısında bulunan Eflak yakasındaki köylere nakledilmesini istemiştir. Ancak merkezi hükümet Sırp'lıların Eflak yakasına geçmesi ihtimalini de göz önünde bulundurmak zorunda kalmıştır. Bu nedenle merkezi hükümet Tuna nehri kıyısının yeterli sayıda askerle korunmasını istemiş ve Eflak yakası muhafaza görevini Berkofçalı Yusuf Paşa'ya vermiştir. Merkezi hükümet, Berkofçalı Yusuf Paşa'ya top ve mühimmat desteği vermesi için Vidin muhafızına da kaime göndermiştir.¹⁵

Merkezi yönetim Sırp isyanı ile mücadele etme hususunda ahaliyi güvenli bölgelere nakletmek dışında da birtakım tedbirlere başvurmuştur. Bu tedbirlere biri yerel görevlilerden bizzat savaşa katılmalarını istemek ya da asker göndermelerini istemekle

¹¹Selim Aslantaş, "Sırp İsyanının Uluslararası Boyutu (1804-1813)", *Uluslararası İlişkiler*, C. 6, S. 21, (Bahar 2009): 110.

¹²Mehmet Hacısalihoğlu, "Sırbistan," *TDV İslâm Ansiklopedisi* 37, (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 123.

¹³Selim Aslantaş, *Osmanlı'da Sırp İsyanları 19. Yüzyılın Şafağında Balkanlar*, (İstanbul: Kitapyayinevi, 2007), 157.

¹⁴Hacısalihoğlu, "Sırbistan," 123.

¹⁵BOA, BEO. AYN.d, 193, 10, (22 Şaban Sene 1230/30 Temmuz 1815), BOA, BEO. AYN.d, 193, 15-16, (26 Şaban Sene 1230/3 Ağustos 1815).

ilgilidir. Devlet otoritesinin zayıflaması yerel hanedanlardan birçok kişinin sivrilmesine ayanlık, voyvodalık ve mütesellimlik gibi görevlere gelmesine neden olmuştur.¹⁶ çalışmada kullanılan defterde de devletin Sırp isyanını bastırmak için ayan ve voyvodaların gücünden faydalanmaya çalıştığı görülmektedir. Devlet, Rumeli Valisi ve Seraskeri Ali Paşa'nın maiyetine çeşitli vilayetlerden birçok asker ve görevli gönderilmesini talep etmiştir. Bu bağlamda Preznic Voyvodası Kapucubaşı Feyzi Ağa,¹⁷ Drama Nazırı Mahmud Bey, Siroz Ayanı Yusuf Bey, Üsküp Nazırı İbrahim Bey ve Edirne Bostancıbaşısı Mehmed Ağa'ya mektup gönderilmiştir. Devlet söz konusu mektupta bahsi geçen kişilerin Rumeli Valisi ve Seraskeri Ali Paşa'nın maiyetine katılmalarını istemiştir.¹⁸ Tırhala Mutasarrıfı Veliyüddin Paşa ise Vidin kolu üzerinden Sırpıllarla mücadele etmesi için görevlendirilmiştir.¹⁹ Devlet bazı bölgelerde görevli kişilerden ise belirli sayılarda asker göndermelerini istemiştir. Bu bağlamda Preznic Voyvodası Kapıcıbaşı Feyzi Ağa'nın 1200 süvari ve piyade,²⁰ Selanik kazasından Kapıcıbaşı Selim Bey'in başbuğluğunda 2000,²¹ Tırhala sancağı Mutasarrıfı Veliyüddin Paşa'nın 3000, Eğriboz, Tırhala ve İnebahtı sancaklarından da Veliyüddin Paşa maiyetine 3000 ile 5000 civarında asker gönderilmesi istenmiştir.²² Asker talebi ile ilgili bir başka belgede ise dergah-ı lfi kapıcıbaşılarından Pirlepe Voyvodası Süleyman Ağa'nın Sırpıllarla mücadelede kullanılmak üzere 150 asker göndermeye memur edildiği bilgisi bulunmaktadır.²³ Asker gönderilmesi hususunda başvurulan yerlerden biri de Tırnovi'dir. Merkezi hükümet, Tırhala Sancağı Mutasarrıfı Veliyüddin Paşa görev yerine varıncaya kadar Tırnovi voyvodasının kendi askerleri ile Sırpıllarla mücadele etmesini istemiştir.²⁴

Defterde yer alan kayıtlarda zikredilen bir başka husus ise devletin Sırp isyanına karşı aldığı önlemlerin olumlu netice vermesi ile ilgilidir. Rumeli valisi, maiyetinde olan askerlerin yarısı ile 12 Ağustos 1815 tarihinde Sırpıllar üzerine iki koldan hücum etmiş ve bunun sonucunda da Belgrad ve civarındaki kazaların reayaları aman dilemek zorunda kalmışlardır.²⁵ Yine bir başka belgede ise Siroz ayanının maiyetindeki askerlerle birlikte 21 Eylül 1815 tarihinde Siroz'dan hareket ettiği ve görev yerine vardığı bilgisi bulunmaktadır. Bu belgede de Sırpılların aman dilediği bilgisi yer almaktadır. Ancak belgede yer alan bilgiler devletin Sırpılların bu tavrına temkinli yaklaştığını göstermektedir. Zira merkezi yönetim Sırpıllara güvenilmeyeceğini belirtmiş ve isyanı bastırmak için görevlendirdiği kişilerin isyan tamamen sonuçlanmadan görev yerlerinden ayrılmalarına izin vermemiştir.²⁶

¹⁶Yücel Özkaya, "Merkezi Devlet Yapısının Zayıflaması Sonuçları: yânlık Sistemi ve Büyük Hanedanlıklar," *Osmanlı* 6, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), 167-168.

¹⁷BOA, BEO. AYN.d, 193, 8, (21 şaban Sene 1230/29 Temmuz 1815).

¹⁸BOA, BEO. AYN.d, 193, 28, (12 Ramazan Sene 1230/18 Ağustos 1815), BOA, BEO. AYN.d, 193, 31, (14 Ramazan Sene 1230/20 Ağustos 1815).

¹⁹BOA, BEO. AYN.d, 193, 10, (22 şaban Sene 1230/30 Temmuz 1815).

²⁰BOA, BEO. AYN.d, 193, 8, (21 şaban Sene 1230/29 Temmuz 1815).

²¹BOA, BEO. AYN.d, 193, 7-8, (20 şaban Sene 1230/28 Temmuz 1815).

²²BOA, BEO. AYN.d, 193, 15-16, (26 şaban Sene 1230/3 Ağustos 1815).

²³BOA, BEO. AYN.d, 193, 21, (29 şaban Sene 1230/6 Ağustos 1815).

²⁴BOA, BEO. AYN.d, 193, 37, (21 Ramazan Sene 1230/27 Ağustos 1815).

²⁵BOA, BEO. AYN.d, 193, 32-33, (15 Ramazan Sene 1230/21 Ağustos 1815).

²⁶BOA, BEO. AYN.d, 193, 59, (25 şewal Sene 1230/30 Eylül 1815).

1.2. Eşkıyalık Faaliyetleri ile İlgili Kayıtlar

Eşkiya, dağda-kırda, yol kesen, hırsızlık yapan, fesat çıkaran kişileri ifade etmek için kullanılan bir tabirdir.²⁷ Osmanlı İmparatorluğu'nun da içinde bulunduğu Akdeniz dünyasında eşkıyalık faaliyetleri özellikle 14. yüzyıldan itibaren etkisini göstermeye başlamıştır. 16. yüzyıla gelindiğinde ise büyük bir artış eğilimi göstermiştir. Osmanlı'da, 16. yüzyılın ortalarından itibaren eşkıyalık faaliyetleri Rumeli coğrafyasında etkisini hissettirmeye başlamıştır. Özellikle sınır boylarında, devletin otoritesinin zayıf olduğu yerlerde eşkıyalık faaliyetlerine sık sık rastlanmıştır.²⁸ İncelenen defterde, Rumeli coğrafyasında gerçekleşen bazı eşkıyalık faaliyetleri ile ilgili belgeler bulunmaktadır. Defterde yer alan bu belgeler İzbandut eşkiyasının faaliyetleri ile ilgilidir. İzbandut kelimesi haydut, yol kesen, iri bedenli ve korkunç anlamlarına gelmektedir.²⁹ Defterde bu hususla ilgili belgede İzbandut eşkiyasının birtakım gasp olaylarına giriştiği ve bir İngiltere tüccarının sefinesini gasp ederek mallarına el koyduğu bilgisi zikredilmiştir. Söz konusu gasp olayı kaptan paşa³⁰ tarafından merkezi hükümete iletilmiştir.³¹ Bu esnada bahsi geçen gasp olayı İngiltere devleti temsilcileri tarafından da merkezi hükümete iletilmiş ve sefineden gasp edilen malların ortaya çıkarılması istenmiştir.³² Bu durum üzerine merkezi hükümet İngiltere tüccarına ait malların nerede olduğunun araştırılmasını ve malların meydana çıkarılmasını kaptan paşa ve Selanik mutasarrıfından talep etmiştir.³³ İzbandut eşkiyasının giriştiği bir başka gasp olayı ise Bahr-i Sefid'de dolaşan İzbandut eşkiyasından birkaç kişinin iki küçük kayığa binerek bir yolcu kayığını ele geçirmesi ile ilgilidir.³⁴

Merkezi hükümet İzbandut eşkiyasının giriştiği bu gasp olayları karşısında kaptan paşa ve yerel görevlileri uyararak İzbandut eşkiyası ile mücadele etmelerini istemiştir. Bu bağlamda merkezi hükümet Eğriboz sancağı muhafızı,³⁵ Selanik mutasarrıfı, Tırhala mütesellimi ve kaptan paşaya emirler göndererek İzbandut eşkiyası ile mücadele etme hususunda üzerlerine düşeni yapmalarını istemiştir.³⁶ Devlet, aynı zamanda yerel görevlileri İzbandut eşkiyasına en ufak bir yardımda bulunmamaları hususunda da uyarmıştır. Bölgelerine sığınan İzbandut eşkiyası olur ise bunların hemen kaptan paşaya ihbar edilmesini istemiştir. Devlet, izbandut eşkiyası ile mücadele edilmesi aşamasında onlara verilecek cezaların da caydırıcı bir etki oluşturacağını düşünmüştür. Bu nedenle merkezi hükümet, diğerleri için caydırıcı bir örnek olması amacıyla ele geçirilen izbandut eşkiyalarına ömür boyu kürek cezası verilmesini istemiştir.³⁷

1.3. Yerel Görevlilerin Kanunsuz Davranışları

²⁷Sabri Yetkin, *Ege'de Eşkiyalar*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003), 7.

²⁸Mücteba İlgürel, "Eşkiya," *TDV İslâm Ansiklopedisi* 11, (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 467.

²⁹Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2009), 92.

³⁰Kaptan-ı derya.

³¹BOA, BEO. AYN.d, 193, 23-24, (5 Ramazan Sene 1230/11 Ağustos 1815).

³²BOA, BEO. AYN.d, 193, 60-61, (27 Şevval Sene 1230/2 Ekim 1815).

³³BOA, BEO. AYN.d, 193, 23-24, (5 Ramazan Sene 1230/11 Ağustos 1815).

³⁴BOA, BEO. AYN.d, 193, 54, (23 Şevval Sene 1230/28 Eylül 1815).

³⁵BOA, BEO. AYN.d, 193, 35, (17 Ramazan Sene 1230/23 Ağustos 1815).

³⁶BOA, BEO. AYN.d, 193, 65, (3 Rebiülevvel Sene 1230/13 Şubat 1815).

³⁷BOA, BEO. AYN.d, 193, 36, (19 Ramazan Sene 1230/25 Ağustos 1815).

Defterde ayan, kocabaşı, voyvoda ve gümrükçü gibi görevlilerin görevlerini kötüye kullanarak ahaliye zulmettikleri ile ilgili kayıtlar bulunmaktadır. Bu kayıtlardan biri Karitena kazası kocabaşısı Deli Yani'nin ahaliye kötü davranması ile ilgilidir. Osmanlı İmparatorluğu'nda kocabaşı ve ayan kelimeleri eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Bir şehir, kasaba ve zümredeki Müslümanların ileri gelenleri için ayan, Hristiyanların ileri gelenleri için ise kocabaşı tabiri kullanılmıştır.³⁸ Kocabaşılar da zaman zaman ayanlar gibi yetkilerini kötüye kullanmış ve ahaliye zulmetmişlerdir. Mora adasında bulunan emlak-ı hümayun köyü reayasına, Karitena kazası kocabaşısı Deli Yani'nin kötü davranması bu hususa bir örnektir. Emlak-ı hümayun köyü reayası bu durumu merkezi hükümete bildirmiştir. Merkezi hükümet, Karitena kazası kocabaşısı ile ilgili şikâyet karşısında olayın araştırılmasını Mora valisinden talep etmiştir.³⁹

Kocabaşı dışında voyvoda ve gümrükçüler de bazı kanunsuz davranışlarda bulunarak görevlerini suistimal etmişlerdir. Gümölcine kazası voyvodası Mehmed Bey'in zorla arsa zapt etmesi voyvodaların yapmış oldukları usulsüzlüklerdendir. Gümölcine kazası sakinlerinden Rukiye, Ümmügölsüm ve Hanife adlı kadınlara kardeşlerinden kalan ve Tuzcu köyünde bulunan çiftlik ve arsaları Siroz ayanının kardeşi Gümölcine kazası voyvodası Mehmed Bey zorla almıştır.⁴⁰ Bunun dışında Zıştovi gümrükçüsünün de birtakım usulsüz davranışları olmuştur. Osmanlı sınırları dahilinde, yabancı devletlerin tüccar ve vatandaşları ahitnameler çerçevesinde ticaret ve seyahat yapabilmıştır.⁴¹ Ancak bazı durumlarda gümrükçü ve yerel görevliler ahitname dışında daha yüksek gümrük vergisi talep etmişlerdir. Bazı durumlarda ise gümrükçüler yabancı tüccarların gümrük ödemesi gerekmediği durumlarda da vergi talep ederek haksız kazanç sağlamak istemişlerdir. Defterde bu hususla ilgili belgede Zıştovi gümrükçüsünün gümrükten geçmek isteyen kişilerin mallarını gasp ederek haksız kazanç elde ettiği bilgisi bulunmaktadır. Zıştovi gümrükçüsü, İstanbul'dan Bec tarafına gitmek için yola çıkan Panzoviç adlı kişinin üç Macar altını kıymetli şalı ile beş rubiyyesini gasp etmiştir. Zıştovi gümrükçüsü, gümrükten geçmekte olan tüccarlara da çeşitli saldırılarda bulunmuştur. Zıştovi gümrükçüsünün yapmış olduğu kanunsuz davranışlar merkezi hükümete bildirilmiştir. Merkezi hükümet, Zıştovi gümrükçüsüne mektup göndererek Panzoviç'ten alınan eşya ve paranın iade edilmesini ve bundan sonraki süreçte bu tarz kanun dışı hareketlerin yaşanmamasını istemiştir.⁴² Gümrükçülerin yapmış olduğu kanunsuz davranışlara bir diğer örnek ise İbrail gümrükçüsü ile ilgilidir. İbrail gümrükçüsü, İbrail tüccarlarının mallarından yüzde üç gümrük ve bir kuruş zarariye-i kassabiye alınacağını belirtmiştir. İbrail tüccarları bu vergi miktarının kendileri için ağır olacağı hususunda merkezi hükümeti bilgilendirmiştir. Merkezi hükümet, bu durum karşısında İbrail tüccarlarından yana bir tavır sergileyerek eskiden nasıl vergi veriyorlarsa yine o şekilde vergi alınması hususunda İbrail muhafızına mektup göndermiştir.⁴³ Bu örnekler Rumeli bölgesinde görevli gümrükçülerin görevlerini kötüye kullanarak haksız kazanç elde

³⁸Özcan Mert, "Tanzimat Döneminde Çeşme Kocabaşıları (1839-1876)," *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 23, S. 35, (Mayıs 2009): 139.

³⁹BOA, BEO. AYN.d, 193, 48, (17 Şevval Sene 1230/22 Eylül 1815).

⁴⁰BOA, BEO. AYN.d, 193, 50, (21 Şevval Sene 1230/26 Eylül 1815).

⁴¹Gökmen, "Ayniyat Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi İçin Önemi, Bir Numaralı Anadolu Adi Ayniyat Defteri Örneği," 457.

⁴²BOA, BEO. AYN.d, 193, 57, (23 Şevval Sene 1230/28 Eylül 1815).

⁴³BOA, BEO. AYN.d, 193, 34, (17 Ramazan Sene 1230/23 Ağustos 1815).

ettiklerini göstermektedir. Ancak bu tür durumlar Osmanlı sınırları dahilindeki diğer gümrüklerde de sıklıkla görülen olaylardandı. Mesela Fransız tüccarlarından Badlo Kafoli adlı kişiden İzmir’de yaptığı ticaret için İzmir gümrüğünde 411 kuruş 80 akçe gümrük alınması gerekirken 1058 kuruş 40 para alınmıştır. Bunun dışında Boğaz Hisarı gümrük emini de birtakım kanunsuz davranışlarda bulunmuştur. Boğaz Hisarı gümrük emini, Boğazdan geçen zahire yüklü gemilerden gizlice para alarak geçişlerine izin vermiştir.⁴⁴ Boğaz Hisarı gümrük emininin yapmış olduğu söz konusu kanunsuz davranış zahirenin dışarıya kaçırılmasına neden olmuştur. Gümrükçülerin kanunsuz davranışları yabancı tüccarların mensup olduğu ülkelerin temsilcileri tarafından merkezi yönetime bildirilmiş ve ahidname şartlarına uyulması istenmiştir.

Defterde yer alan belgeler İsakçı kalesi inşaatında görevli mühendisin⁴⁵ de birtakım kanunsuz davranışlarda bulunduğunu göstermektedir. Bu hususla ilgili belgede bahsi geçen mühendisin İsakçı kalesi Bina Emni Osman Bey’in sorumluluğu altında olduğu bilgisi yer almaktadır. İsakçı kalesinde görevli mühendis kalede istihdam edilen ameleye kötü davranarak onlardan avaid ve cevaiz⁴⁶ adı altında kanunsuz para talebinde bulunmuştur. Avaid ve cevaiz vermeyen kişiler ise mühendis tarafından şiddetli bir şekilde darp edilmiştir. Bu durum karşısında mühendis merkezi hükümete şikâyet edilmiştir. Merkezi yönetim, kale-i hakaniye binasının nezaret işinin Silistre valisine ait olduğunu belirterek Silistre valisinin bu durumu araştırmasını ve araştırma neticesinde durum bildirildiği gibi ise mühendisin değiştirilmesini istemiştir.⁴⁷

Bahsi geçen örnekler yerel görevlilerin yapmış olduğu kanunsuz davranışların merkezi hükümete bildirilerek çözüme kavuşturulmaya çalışıldığını göstermektedir. Devlet ise yerel görevlilerle ilgili kendisine gelen şikâyetler karşısında önce iddiaların doğruluğunun araştırılmasını istemiştir. Daha sonraki süreçte ise ya ilgili görevliyi aynı davranışı tekrarlamaması için uyarılmış ya da görevlinin değiştirilmesi talebinde bulunmuştur. Ancak bazı durumlarda ise ahaliden bazı kişiler kanunsuz davranışlar sergileyen kişilere kendileri müdahale etmişlerdir. Yenice Ayanı Mustafa Ağa ve oğlunun İskeçe mukataasında ihtilal çıkararak Drama nazırının tayin ettiği voyvoda ile çiftliklerinde olan adamlarını dağıtması bu hususa bir örnektir. Ayanlar, iltizama katılmaları sayesinde zenginleşmiş ve maiyetlerinde de zenginlikleri ölçüsünde sekban ve levent barındırmışlardır. 17. yüzyıldan itibaren paşmaklık ve arpalıklara genellikle yerli ayanların voyvoda ve mütesellim tayin edilmesiyle askeri güçlerine idari yetkiler de eklenmiştir.⁴⁸ Ancak İskeçe mukataasındaki örneğe benzer şekilde kendilerine görev verilmiş bazı voyvodalar ve maiyetlerindeki sekbanlar ahaliye kötü davranmışlardır. İskeçe mukataasında çıkan ihtilal ve ihtilalin çıkış sebebi bahsi geçen mukataaya bağlı

⁴⁴Gökmen, “Ayniyat Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi İçin Önemi, Bir Numaralı Anadolu Adi Ayniyat Defteri Örneği,” 459.

⁴⁵Belgede mühendisin adı açıkça belirtilmemiştir.

⁴⁶Avaid konulmuş vergiler dışında bazı hizmetler karşılığında yetkililerin bu işleri görmekle vazifeli memur, yazıcı, mübaşir, tahsildar ve hizmetli vb. kişilere vermekle mükellef oldukları paraya denilmektedir. Cevaiz ise caize kelimesinin çoğulu olup, devletten makam elde eden kişilerin o makamı kendilerine verenlere ödedikleri paradır. Bkz. Gökmen, “Ayniyat Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi İçin Önemi, Bir Numaralı Anadolu Adi Ayniyat Defteri Örneği,” 448.

⁴⁷BOA, BEO. AYN.d, 193, 60, (27 Şevval Sene 1230/2 Ekim 1815).

⁴⁸Mert, “Osmanlı Devleti Tarihinde Âyânlık Dönemi,” 174-175.

Yenice Karasu ahali ve reayası tarafından merkezi yönetime ilam ve mahzar ile bildirilmiştir. Söz konusu ilam ve mahzarlarda olayın sorumlusunun Drama nazırı tarafından gönderilen voyvoda ve sekbanların olduğu belirtilmiştir. Yenice Karasu ahali, İskeçe mukataasına uygun birinin atanmasını merkezi yönetimden talep etmiştir. Devlet bu durum karşısında, mukataanın 1230/1814-1815 senesinin kalan döneminde emaneten zapt edilmesi, 1231/1815-1816 senesinden itibaren ise iltizam olarak hassa hasekilerinden Süleyman Ağa'ya verilmesi hususunda karar vermiştir.⁴⁹ Bu olayda dikkat çeken hususlardan biri devletin görevlendirdiği voyvodanın zulmü karşısında ahaliyi bölgedeki ayanlardan birisinin korumuş olmasıdır. İskeçe mukataasındaki ihtilalde dikkat çeken bir başka husus ise yerel görevlilerin yaptığı kanunsuz davranışların devleti uğraştıracak karışıklıklara yol açmasıdır. Zira Anadolu'da da bu duruma benzer örnekler yaşanmıştır. Mesela II. Mahmud döneminde voyvoda Arif Ağa'nın Menemen'de birtakım usulsüzlükleri olmuştur. Menemen Voyvodası Arif Ağa ahaliden yüklü miktarda para aldığı için Menemen'de olaylar çıkmıştır (1827). Devlet bu olayları yatıştırma hususunda epey uğraşmıştır. Ancak burada çıkan olaylar karşısında merkezi yönetim İskeçe mukataasındaki durumdan farklı olarak voyvodayı görevden hemen alamamıştır. Çünkü bu durumun halkı daha da galeyana getireceğini dşnmştir. Bu yüzden Menemen voyvodası Arif Ağa'yı İzmir'de inşa edilecek kışlaya bina emini tayin etmeyi tercih etmiştir. Arif Ağa'nın görev süresi dolunca da yerine yeni bir voyvoda tayin edilmiştir.⁵⁰

1.4. Gasp ve Alacak Meseleleri

Gasp kelime anlamı olarak zorla almak, zapt etmek anlamlarına gelmektedir.⁵¹ İslam hukukunda başkasına ait ve dokunulmazlığı olan bir malın sahibinin veya yetkili bir kişinin (vakıf mtevelliisi veya hkim gibi) izni olmadan açıkça ve zorla alınması gasp suununu oluşturmaktadır.⁵² İncelenen defterde gasp suçunun işlendiği ile ilgili belgeler bulunmaktadır. Çirmen eski mutasarrıfı Ebubekir Paşa'nın Kara Hacı Mehmedzade Emrullah adlı kişinin Hasköy'de bulunan evini zapt etmesi ve yerine saray inşa etmesi gasp suçu ile ilgili belgelere örnek olarak verilebilir.⁵³

Defterde gasp olaylarının dışında çeşitli alacak meselelerinin olduğu da zikredilmiştir. Bu alacak meselelerinden biri mehr-i mccel ile ilgilidir. Mehir, erkeklerin evlilik esnasında eşlerine ödemek zorunda olduğu mal veya parayı ifade etmektedir.⁵⁴ İslam hukukunda mehrin tamamının peşin olarak ödenmesi şartı bulunmamaktadır. Mehrin, bir kısmı evlilik sırasında peşin olarak (mehr-i muaccel), bir kısmı ise önceden belirlenmiş daha sonraki bir tarihte denebiliyordu. Mehrin daha sonra ödenmek için vadeye bağlanan çeşitine mehr-i mccel denilmekteydi.⁵⁵ Defterde bu hususla ilgili

⁴⁹BOA, BEO. AYN.d, 193, 52-53, (22 şevval Sene 1230/27 Eylül 1815).

⁵⁰Zeynep Gürel, "Ayniyat ve Ahkam Defterleri Işığında İzmir Kazası (1808-1839)," (Doktora Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, 2025), 163-164.

⁵¹Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lgat*, (Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları, 2007), 279.

⁵²Mehmet Akif Aydın, "İslam Hukukunda Gasp," *İslam Tetkikleri Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, C. 9, (Aralık 2010): 164.

⁵³BOA, BEO. AYN.d, 193, 30, (14 Ramazan Sene 1230/20 Ağustos 1815).

⁵⁴Mehmet Akif Aydın, "Mehir," *TDV İslâm Ansiklopedisi* 28, (Ankara, TDV Yayınları, 2003), 389.

⁵⁵Halil Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1974), 217-218.

belgede Hasibe adlı kadını kocası Ekmekçi başı Hasan adlı kişinin boşadığı bilgisi bulunmaktadır. Boşanma olayından sonra Hasibe ve Hasan adlı kişilerin oğullarına hüccet-i şer'iyye ile 50 kuruş nafaka bağlanmıştır. Ancak Hasan adlı kişi oğlu için ödemesi gereken nafakayı ve eşine ödemesi gereken 150 kuruş mehr-i müecceli vermemiştir.⁵⁶ Defterde zikredilen diğer alacak meselelerine ise Mariye adlı gayrimüslim kadının Balçık eski ayanı Rüstem Ağa zimmetinde 19000,⁵⁷ müteveffa Ömer Paşazade Kapıcıbaşı Şerif Bey'in Sofya eski mütesellimi Mustafa Bey zimmetinde 25000, müteveffa Hacı Ali'nin Filibe sakinlerinden Ömer Paşazade Kapıcıbaşı Ali Bey zimmetinde 3627⁵⁸ ve tezkire-i sani hizmetinde bulunan Ataullah Efendi'nin Kandiye muhafızının zimmetinde 3852⁵⁹ kuruş alacağı olması örnek olarak verilebilir.⁶⁰

1.5. Katl Suçu, Sürgün ve Af Talepleri ile İlgili Kayıtlar

Katl suçu adam öldürmek anlamına gelmekte olup, bu suçu işleyen kişiye kâtil, öldürülen kişiye ise maktûl denilmektedir.⁶¹ Defterde katl suçunun işlendiği ile ilgili bir belge bulunmaktadır. Bu belgede Beyoğlu Papaz Köprüsü'nde bir kişinin bıçakla yaralanarak öldürüldüğü bilgisi yer almaktadır. Merkezi yönetim bu durum karşısında Tersane-i Amire emini, Kaptan Paşa vekili ve Topçubaşından katl suçunu işleyen kişi ya da kişilerin bulunmasını talep etmiştir.⁶²

Defterde katl suçunun işlendiği bilgisinin yanında bazı kişileri cezalandırmak amacıyla sürgün cezasının verildiği bilgisi de bulunmaktadır. Sürgün, suç işleyen bir kişinin belirli bir süre bulunduğu yerden başka bir yere uzaklaştırılarak cezalandırılması anlamına gelmektedir.⁶³ Defterde sürgün ile ilgili belgelerden birinde Gümülcine kazasına tabi Elmalı köyü ahalisinden Kara Mehmed adlı kişinin bulunduğu bölgeden sürülerek uzaklaştırıldığı bilgisi yer almaktadır. Kara Mehmed kaza ve ahalisinin düzenini bozucu tavırlar sergilemiştir. Kara Mehmed'in giriştiği faaliyetler Gümülcine'den istenilen kalyoncu askerinin tedarik edilip gönderilmesini geciktirmiştir. Bu durum karşısında merkezi hükümet, caydırıcı bir ceza olması amacıyla Kara Mehmed'in Rodos adasına sürülmesini Gümülcine Voyvodası Kapıcıbaşı Mehmed Bey ve Çirmen mutasarrıfından talep etmiştir.⁶⁴ Bir başka belgede ise İsakçı'da ikamet eden Turnacı Hüseyin Ağa ve İsmail Kalesi Topçubaşısı Hasan adlı kişiler için ahaliyi fitneye sürükledikleri gerekçesiyle sürgün talebinde bulunulmuştur.⁶⁵ Yine sürgünle ilgili bir başka belgede ise Pazarcıklı Hüseyin Bey adlı kişinin kanunsuz hareketlerde bulunması nedeniyle Pazarcık'tan sürgün edilerek Pazarcık kazası civarında bulunan Saruhan Beyi

⁵⁶BOA, BEO. AYN.d, 193, 46, (11 Şevval Sene 1230/16 Eylül 1815).

⁵⁷BOA, BEO. AYN.d, 193, 9, (21 Şaban Sene 1230/29 Temmuz 1815).

⁵⁸BOA, BEO. AYN.d, 193, 9, (22 Şaban Sene 1230/30 Temmuz 1815).

⁵⁹BOA, BEO. AYN.d, 193, 61, (29 Şevval Sene 1230/4 Ekim 1815).

⁶⁰Defterde bu örneklerin dışında da alacak meseleleri ile ilgili kayıtlar bulunmaktadır. Bunlar için defterin; 37, 60, 64, 73, 74, 75, 76, 81 ve 85. sayfalarına bakılabilir.

⁶¹Halil Cin ve Ahmet Akgündüz, *Türk-İslam Hukuk Tarihi*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 1990), 325.

⁶²BOA, BEO. AYN.d, 193, 28, (13 Ramazan Sene 1230/19 Ağustos 1815).

⁶³Gülbadi Alan, "19. Yüzyılda Osmanlıda Sürgün Politikası Çerçevesinde Sürgün Kadınlar," *BELLETEREN*, C. 78, S. 281, (Nisan 2014): 245.

⁶⁴BOA, BEO. AYN.d, 193, 1-2, (16 Şaban Sene 1230/24 Temmuz 1815).

⁶⁵BOA, BEO. AYN.d, 193, 75, (23 Rebiülevvel Sene 1230/5 Mart 1815).

çiftliğinde ikamet etmesinin istendiği bilgisi yer almaktadır.⁶⁶ Deftere sürgün cezası ile ilgili yansıyan bu örnekler sürgün edilen kişilerin buldukları yerin asayiş ve düzenini bozucu tavırlar sergileyen kişiler olduğunu göstermektedir. Devlet bu kişileri buldukları yerden uzaklaştırarak hem onları cezalandırmak hem de asayiş ve düzeni yeniden sağlamak istemiştir.

Defterdeki belgeler sürgün edilen bazı kişiler için af talebinde bulunduğunu göstermektedir. Sürgün cezası verilen kişiler için çeşitli nedenlerle af talebinde bulunmaktadır. Sürgün edilen kişinin eşi ve çocuklarının nafakalarının karşılanmaması nedeniyle mağdur olmaları ya da eşinin ölmesi nedeniyle çocuklarının kimsesiz kalması gibi gerekçelerle af taleplerinde bulunulmuştur.⁶⁷ Ancak incelenen defterde af taleplerinin yapılma nedenleri ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Af taleplerinden biri Aydos eski ayanı Otacıoğlu Bermendizo için yapılmıştır. Aydos eski ayanı Zağra-i Atik'te ikamet etmesi, Aydos'a bir daha ayak basmaması şartıyla affedilmiştir. Bir başka af talebi ise Rodos'a sürülen Kandiye eski kadısı Moravi Ahmed Rüstem Efendi ile ilgilidir. Bu kişi Rodos'a sürülmüş olmasına rağmen bir süre sonra merkezi hükümet tarafından affedilmiştir.⁶⁸

1.6. İstanbul Ahalisinin Gündelik Yaşamında Karşılaştığı Sorunlarla İlgili Kayıtlar

Defterde İstanbul ahalisinin gündelik yaşamında karşılaştığı ve kendileri için tehlike oluşturan durumlarla ilgili belgeler yer almaktadır. Merkezi hükümet bu hususlarla ilgili kendisine iletilen şikayetler karşısında ahalinin güvenliğinin sağlanması için gerekli tedbirlerin alınmasını ilgili görevlilerden talep etmiştir. İstanbul'da Kumkapı yakınındaki bir kasap dükkanının üst tarafında bulunan reayaya ait bir evin harabe haline gelmesi bu hususa bir örnektir. Bu bina harabe haline geldiği için ahali binanın üzerlerine yıkılmasından korkmuştur. Binanın durumu ve ahalinin endişeleri merkezi hükümete bildirilmiştir. Merkezi hükümet kendisine iletilen bu durum karşısında mimar ağanın bizzat bahsi geçen yere gitmesini ve binayı muayene etmesini istemiştir. Eğer kendisine bildirildiği gibi ahali için tehlikeli bir durum varsa binanın yıkılmasını talep etmiştir.⁶⁹

Defterde koçucu esnafı ve bu esnaf grubunun ahali için oluşturduğu tehdit ile ilgili bilgiler de zikredilmiştir. Koçu, Osmanlı İstanbul'unda hayvan koşulan ilk arabalara verilen isimdir.⁷⁰ Koçular, daha çok uzak mesafelerde bulunan mesire alanlarına gidilirken kadınlar ve küçük çocukların kullandığı ulaşım araçları olarak tercih edilmiştir.⁷¹ Koçu arabaları genel itibariyle iki öküz ile çekilmekle birlikte bazı minyatür ve gravürlerde öküz yerine at koşulduğu da görülmektedir.⁷² Defterdeki belgeler koçucu esnafının uyması gereken kurallarla ilgilidir. Bu belgelerde koçulara koşulan hayvanların beygir türü olduğu zikredilmiştir. Merkezi yönetim, koçu esnaflarının koçularını insan ve

⁶⁶BOA, BEO. AYN.d, 193, 66, (5 Rebiülevvel Sene 1230/15 şubat 1815).

⁶⁷Gürel, "Ayniyat ve Ahkam Defterleri Işığında İzmir Kazası (1808-1839)," 171.

⁶⁸BOA, BEO. AYN.d, 193, 73, (19 Rebiülevvel Sene 1230/1 Mart 1815).

⁶⁹BOA, BEO. AYN.d, 193, 47, (14 şevval Sene 1230/19 Eylül 1815).

⁷⁰Çelik Gülersoy, "Arabalar," *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* 1, (İstanbul: 1993), 289.

⁷¹Ahmet Yüksel, "At, Araba ve Kaza: Osmanlı Cephesinden İstanbul'un Trafik Çilesi (1860-1890)," *Bellekten*, C. 88, S. 311, (Nisan 2024): 235.

⁷²Gülersoy, "Arabalar," 289.

hayvanlara zarar vermeyecek şekilde sürmelerini istemiştir. Ancak bu hususla ilgili belgelerde koçu esnafından bazı kişilerin bu kurala uymayarak koçu arabalarını önlerinde bulunan sandukalara binerek hızlı bir şekilde sürdükleri belirtilmiştir. Bu durum insan ve hayvanların güvenliliğini tehdit ettiği için merkezi hükümet koçu arabalarını önlerinde bulunan sandukalara binerek süren kişilerin yakalanarak Bâbîâlî'ye getirilmesi hususunda yeniçeri ağası ve cebecibaşı ağaya ferman göndermiştir. Merkezi hükümet bu hususta İstanbul kadısının da üzerine düşeni yapmasını istemiştir. Zira kadıların adli görevlerinin yanında şehir hayatına yönelik düzenlemeleri kontrol etme, lonca ve esnafların denetimini yapma görevi de bulunmaktaydı.⁷³ Merkezi hükümet, boş ya da dolu olması fark etmeksizin koçularını kısa dizgin ile yavaş bir şekilde sürmeleri hususunda İstanbul kadısının koçucu esnafını uyarmasını istemiştir.⁷⁴

2. İktisadi Hayata Dair Kayıtlar

2.1. Reayadan Bazı Kişilerin Vergi Kaçırma Girişimleri

Osmanlı İmparatorluğu'nda cizye, gayrimüslimlerden alınan bir baş vergisiydi. Bu vergi, gayrimüslimlerden devlet tarafından korunmaları ve askeri yükümlülüklerden muaf tutulmaları karşılığında alınmaktaydı.⁷⁵ Defterde cizye vergisi ile ilgili belgeler reayadan bazı kişilerin cizye kâğıdı almaktan kaçınarak ya da yabancı devletlerin himayesi altına girdiğini söyleyerek bu vergiyi ödemekten kaçındığını göstermektedir. Devlet, İstanbul'un 1231/1815-1816 senesi cizyesinin toplanması görevini cephan-i amire nazırı Hüsni Bey'e vermiştir. Merkezi yönetim Hüsni Bey'den İstanbul ve İstanbul'a tabi olan yerlerde daimî ya da geçici olarak (misafir) ikamet eden Rum, Ermeni ve Yahudi taifesinden hiç kimsenin cizye kağıtsız kalmamasını, hepsine cizye taksim edilmesini ve bu cizyelerin peşin olarak tahsil edilmesini istemiştir. Ancak Rum, Ermeni ve Yahudi taifesinden olan kişilerin çoğu cizye kâğıdı almamıştır. Rum, Ermeni ve Yahudi taifesinden sekiz-on reaya bir cizye kağıdını nöbetleşe kullanarak çarşı ve pazarda gezmiştir. Devlet reyanın bu tavrı karşısında Rum patriği ve Yahudi hahambaşısına ferman göndererek cizye kâğıdı almadan gezen kişilerin sayısının tespit edilmesini ve bunlara cizye kâğıdı verilmesini istemiştir. Ayrıca merkezi hükümet, elinde cizye kâğıdı olduğu halde borcunu vermeyen kişilerin cizyedârlarına ödeme yapmaları ve ölen kişilerin cizye kağıtlarının bekletilmeden cizye sandığına teslim edilmesi hususunda Rum Patriği ve Yahudi hahambaşısını uyarmıştır.⁷⁶

Reyanın bir başka vergi kaçırma girişimi ise yabancı devletlerden patente kâğıdı almaları ile ilgilidir. Osmanlı İmparatorluğu'nda cizye ödemekle yükümlü olan reayadan bazı kişiler patente kâğıdı alarak müste'men⁷⁷ taifesi statüsüne girmek ve ödemekle yükümlü oldukları cizye, gümrük ve benzeri vergileri ödemekten muaf olmak

⁷³Şeniz Anbarlı Bozatat ve Konur Alp Demir, "Osmanlı Adli ve İdari Sisteminde Kadılık: Kurumsal Bir Değerlendirme," *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 6, S. 10, (Haziran 2014): 77.

⁷⁴BOA, BEO. AYN.d, 193, 75, (23 Rebiülevvel Sene 1230/5 Mart 1815).

⁷⁵Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020), 304.

⁷⁶BOA, BEO. AYN.d, 193, 86, (28 Rebiülahir Sene 1230/9 Nisan 1815).

⁷⁷İslam ülkesine emanla giren yabancı gayrimüslim. Bkz. Ahmet Özel, "Müste'men," *TDV İslâm Ansiklopedisi* 32, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 140.

istemişlerdir.⁷⁸ Bu kişiler gemilerine yabancı devlet bayrakları çekerek ya da ellerinde bulunan patentler sayesinde pek çok mali külfetten kurtulmuşlardır. Bu durum devleti ciddi vergi kayıplarına uğratmıştır.⁷⁹ III. Selim döneminde devletin bu hususta uğradığı mali kayıp önlenmeye çalışılmıştır. Bu dönemde Osmanlı reayasının gemilerine Rus bayrağı çekerek sefer ve ticaret yapmaları yasaklanmıştır.⁸⁰ Ancak defterdeki bu hususla ilgili bilgiler bu kurala uyulmadığını göstermektedir. Mesela Cezayir ve sahillerin reayasından olan bazı kişiler gemilerine Rusya bayrağı çekerek ticari faaliyetlerini yürütmek istemiştir. Merkezi hükümet bu durum karşısında III. Selim döneminde 1220/1805-1806 yılında Osmanlı reayasına yabancı devletlerin elçi ve konsolosları tarafından patente ve gemilerine bayrak verilmemesi hususunda bir düzenleme getirildiğini belirtmiştir. Bu uygulamanın hala geçerli olduğu yabancı devletlerin elçi ve konsoloslarına hatırlatılmıştır. Merkezi hükümet, yabancı devletlerin elçi ve konsolosları yanında Selanik Mutasarrıfı Ebubekir Paşa ve Kaptan Paşa'yı da uyarmış ve bu nizama aykırı davranılmamasını istemiştir.⁸¹

2.2. Atıyye-i Seniyye Verilmesi

Atıyye-i seniyye, padişah hediyesi anlamına gelmektedir.⁸² Padişah atıyye-i seniyye adı altında; belirli günlerde saray halkına, devlete hizmeti geçmiş kişilere ya da marifet sahibi kimselere, işinde üstün başarı gösteren görevlilere, taziye amacıyla bazı önemli kişilere ve yabancı devletlerin elçilerinin maiyetinde bulunanlara elbise, kumaş ve nakit para gibi hediyeler verebiliyordu.⁸³ İncelenen defterde padişahın çeşitli kişilere atıyye-i seniyye gönderdiği ile ilgili belgeler bulunmaktadır. Bu belgelerden biri Selanik'te ikamet eden Şerif Galib Efendi'ye gönderilen atıyye-i seniyye ile ilgilidir. Şerif Galib Efendi'ye tahsis edilen maaş yeterli gelmediği için hem kendisi hem de ona bağlı olan kişiler giyim hususunda sıkıntı yaşamıştır. Bu nedenle merkezi hükümet, Şerif Galib Efendi'ye iletilmesi için Selanik mutasarrıfına 15000 kuruş atıyye-i seniyye göndermiştir.⁸⁴ Bir başka belgede ise tuz sıkıntısı yaşamaları nedeniyle Anapa ve civarına atıyye-i seniyye olarak 15000 kile tuz gönderilmesinin kararlaştırıldığı bilgisi bulunmaktadır.⁸⁵ Bir diğer atıyye-i seniyye ise merkezi yönetime Hatun Oğlu Kara Bey adındaki şakinin yakalanıp etkisiz hale getirildiği haberinin getirilmesi üzerine verilmiştir. Bu haber, merkezi hükümete Erzurum Valisi Pehlivan Paşa'nın tatarı tarafından getirildiği için bahsi geçen tatarı ödül olarak 1500 kuruş atıyye-i seniyye verilmiştir.⁸⁶

2.3. Müsadere Uygulaması

⁷⁸Ali İhsan Bağış, *Osmanlı Ticaretinde Gayrimüslimler Kapitülasyonlar- Beratlı Tüccarlar Avrupa ve Hayriye Tüccarları (1750-1839)*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 1983), 87.

⁷⁹Mehmet İhsan Cantemir, "Müste'menlerden Mültecilere Ahidnâmeliler (Beratlılar, Patenteliler, Mahmiler)," *Belgi Dergisi*, S. 19, C. 2, (Kış 2020): 2109.

⁸⁰Necdet Hayta, Uğur Ünal, *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri*, (Ankara: Gazi Kitabevi, 2010), 86.

⁸¹BOA, BEO. AYN.d, 193, 72, (16 Rebiülevvel Sene 1230/26 Şubat 1815).

⁸²Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 52.

⁸³Feridun Emecen, "Atıyye-i Seniyye," *TDV İslâm Ansiklopedisi* 4, (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 64.

⁸⁴BOA, BEO. AYN.d, 193, 78, (4 Rebiülahir Sene 1230/16 Mart 1815).

⁸⁵BOA, BEO. AYN.d, 193, 3, (18 Şaban Sene 1230/26 Temmuz 1815).

⁸⁶BOA, BEO. AYN.d, 193, 11, (24 Şaban Sene 1230/1 Ağustos 1815).

Devletin hazineye gelir kaydetmek veya geçici bir süre koruma altına almak üzere ceza ya da tedbir amacıyla bir mala el koymasına müsadere denilmektedir.⁸⁷ Osmanlı İmparatorluğu'nda ceza ve ölüm halinde müsadere olmak üzere iki çeşit müsadere uygulanmıştır.⁸⁸ Defterde, müsadere için iki çeşidine de örnek belgeler bulunmaktadır. Hüdavendigâr sancağı eski mutasarrıfı Mustafa Paşa'nın işlediği bir suçtan dolayı vezirlik rütbesinin alınması ve sonrasında yaşananlar ceza halinde müsadereye örnek olarak verilebilir. Merkezi hükümet, Mustafa Paşa'nın tüm mal varlığına hazine adına el konulmasını defterdar efendiden talep etmiştir.⁸⁹ Hanyalı müteveffa Emin Efendi ile yine Hanya sakinlerinden Peşin Oğlu müteveffa İbrahim'in muhallefatının zapt edilmesi için hâcegan-ı divan-ı hümayundan eski Topçu Kâtibi Salih Lütfi Efendi'nin mübaşir tayin edilmesi ise ölüm halinde yapılan müsadereye örnek olarak verilebilir.⁹⁰

Devlet, bazı durumlarda ise yukarıdaki örneklerin aksine çeşitli nedenlerden dolayı müsadere uygulanacak kişinin mal varlığına el koymaktan vazgeçmiştir. Devletin müsadere uygulamasından vazgeçme sebeplerinden biri malına el konulacak kişinin yakınlarının mağdur olmasıdır. Bunun dışında devlet, malına müsadere uygulanacak kişinin mal varlığının borçlarından az olması durumunda da müsadereye vazgeçebiliyordu. Bu durumda tereke borçların ödenmesi şartıyla mirasçılara kalıyordu.⁹¹ Balyalı Hacı Yakub Ağa'nın eşi Hacı Aişe Hatun'un muhallefatı bu hususa bir örnektir. Belgede Kâtip Efendi hulefasından Ahmed Bey'in Hacı Aişe Hatun'un terekesini zapta memur edildiği bilgisi bulunmaktadır. Ancak devlet, bu kadının bazı kişilere borçlu olduğunu öğrendikten sonra borcu ödemeleri şartıyla tüm terekeyi mirasçılara bırakmıştır.⁹² Bir başka belgede ise Eğriboz esbak Muhafızı müteveffa Ebubekir Paşa'nın terekesini zapt etmek için hâcegan-ı divan-ı hümayundan Mehmed Asım Bey'in görevlendirildiği bilgisi bulunmaktadır. Ancak devlet bir süre sonra terekenin bedelsiz olarak mirasçılara terk edilmesine karar vermiştir.⁹³ Belgede devletin terekeye müsadere uygulamaktan vazgeçme sebebi ise açıkça belirtilmemiştir.

2.4. Maaş Tahsisleri

Defterde merkezi hükümetin bazı kişilere maaş tahsisi yaptığı ile ilgili kayıtlar bulunmaktadır. Merkezi hükümetin maaş tahsisi yapılmasını istediği kişilerden bazıları Tekelioğlu ailesine mensuptur. Tekelioğlu aile üyelerine maaş tahsisi yapılmasında II. Mahmud döneminde çıkan Tekeli İbrahim Bey'in isyanı etkili olmuştur. İbrahim Bey, Teke mütesellimi olan babası Hacı Mehmed Ağa'nın yerine mütesellim olmuştur. Devlet, Teke Mütesellimi Hacı Mehmed Ağa'nın terekesini miri için zapt etmek isteyince İbrahim Bey, babası Hacı Mehmed Ağa'nın terekesini olduğundan daha az göstermiştir. Ancak daha önce öldürülen Kadı Abdurrahman Paşa'nın malları da Hacı Mehmed Ağa'nın zimmetinde olduğu için devlet tereke için kendisine bildirilen meblağı kabul etmemiştir

⁸⁷Cengiz Tomar, "Müsâdere," *TDV İslâm Ansiklopedisi* 32, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 65.

⁸⁸Sevgi Gül Akyılmaz, "Osmanlı Devleti'nde Yönetici Sınıf Açısından Müsadere Uygulaması," *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XII, S. 1-2, (2008): 399.

⁸⁹BOA, BEO. AYN.d, 193, 9, (21 Şaban Sene 1230/29 Temmuz 1815).

⁹⁰BOA, BEO. AYN.d, 193, 3, (17 Şaban Sene 1230/25 Temmuz 1815).

⁹¹Akyılmaz, "Osmanlı Devleti'nde Yönetici Sınıf Açısından Müsadere Uygulaması," 411-412.

⁹²BOA, BEO. AYN.d, 193, 52, (22 Şevval Sene 1230/27 Eylül 1815).

⁹³BOA, BEO. AYN.d, 193, 23, (2 Ramazan Sene 1230/8 Ağustos 1815).

(24 Eylül 1812).⁹⁴ Bu durum üzerine İbrahim Paşa isyan etmiş ve bu isyan 29 ay sürmüştür.⁹⁵ İbrahim Paşa'nın isyanı Koca Hüsrev Paşa'nın gayretleri ile 1814 yılında bastırılmıştır. Devlet, Tekelioğlu aile üyelerinin yeni bir isyan başlatma ihtimallerini göz önüne alarak bu kişileri Selanik'e sürmüştür.⁹⁶ Tekelioğlu ailesine mensup kişiler Selanik'e geldiklerinde birtakım zorluklarla karşılaşmışlardır. Bu durumu Selanik mutasarrıfı merkezi hükümete bildirmiştir. Selanik mutasarrıfı, Tekelioğlu ailesine mensup çocuk ve eşleri olmayan kadınların Selanik'te zor durumda kaldıklarını merkezi hükümete bildirmiştir. Merkezi hükümet bu durum üzerine zor durumda kalan çocuk ve kadınların sayısının ve bu kişilere ne kadar maaş bağlanması gerektiği hususunun araştırılıp kendisine bildirilmesini istemiştir. Yapılan araştırma neticesinde yardıma ihtiyaç duyan kişilerin sayısının 95 olduğu tespit edilmiş ve bu kişilere 60'ar para yevmiye tahsis edilmesi düşünölmüştür. Ancak merkezi hükümet bu meblağı karşılamanın zor olacağını düşünmüştür. Bu nedenle Teke'de eşi ve kudret sahibi çocuğu olan kişilerin Teke'ye gönderilmesini istemiştir. Merkezi hükümet, bu kişilerin Teke'ye gönderilmesinden sonra, Selanik'te kalan gerçek ihtiyaç sahibi kişilerin sayısının yeniden araştırılmasını ve bu kişilere ona göre maaş tahsis edilmesini Selanik sancağı mutasarrıfından talep etmiştir.⁹⁷ Maaş tahsisi ile ilgili bir diğer belge ise Bursa'da ikamet eden Çıldır esbak Valisi şerif Paşa ile ilgilidir. Merkezi hükümet Çıldır esbak Valisi şerif Paşa'ya uygun bir yerden 1000 kuruş maaş tahsis edilmesini defterdar efendiden talep etmiştir.⁹⁸

2.5. Muhtekir Taifesine Kömür Satılmaması Talebi

Muhtekir kelime anlamı olarak yolsuz kazanç elde eden, vurgunculuk ve istifçilik yapan kişileri ifade etmektedir.⁹⁹ Osmanlı İmparatorluğu'nda miri ve rayiç olmak üzere iki çeşit mübâyaa sistemi uygulanmıştır. Miri mübâyaa başlangıçta sadece askeri amaçlarla kullanılmış, 18. yüzyılın ikinci yarısına doğru ise İstanbul'un iaşesi için de miri mübâyaaadan faydalanılmıştır. Devlet belirlediği fiyatlar doğrultusunda mübâyaaacı olarak görevlendirdiği kişilere satın alımlar yaptırmıştır. Ancak miri mübâyaaada devletin belirlediği fiyatlar gerçek piyasa fiyatının çok altında kalmıştır. 18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise Nizam-ı Cedid hareketinin de bir uzantısı olarak miri mübâyaaanın yol açtığı haksızlıkların önlenmesi istenmiştir. Bu amaçla miri mübâyaa yerine rayiç mübâyaa getirilmiştir.¹⁰⁰ Nizam-ı Cedid'in sonra ermesinden sonra ise rayiç mübâyaa kaldırılmış ve yeniden miri mübâyaa sistemine dönölmüştür. Ancak uygulamada iki mübâyaa sistemi de devam etmiştir. Mübâyaa fiyatları açısından ele alındığında ise her iki mübâyaa sisteminde de fiyatlar gerçek piyasa fiyatının aşağısında kalmıştır.¹⁰¹ Bu durum, merkezi

⁹⁴Câbî Ömer Efendi, *Câbî Târihi* (Târihi Sultân Selîm-i Sâlis ve Mâhmûd-ı Sâni Tahlîl ve Tenkidli Metin), Cilt 2, Hazırlayan: Mehmet Ali Beyhan, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003), 897-898.

⁹⁵Şenol Çelik, "Teke-İli," *TDV İslâm Ansiklopedisi* 40, (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 345.

⁹⁶Yıldız, "Ayniyat Defterleri Işığında II. Mahmud Dönemi Merkez-Taşra İlişkileri: Ankara, Bursa, Kütahya, Selanik, Varna ve Tırhala Sancakları Örneğinde," 172.

⁹⁷BOA, BEO. AYN.d, 193, 22, (1 Ramazan Sene 1230/7 Ağustos 1815).

⁹⁸BOA, BEO. AYN.d, 193, 39, (24 Ramazan Sene 1230/30 Ağustos 1815).

⁹⁹Develliođlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 675.

¹⁰⁰Tevfik Güran, "İstanbul'un İaşesinde Devletin Rolü (1793-1839)," *İstanbul Üniversitesi İktisat Faköitesi Mecmuası*, 44/1-4, (2011): 250-251.

¹⁰¹Tevfik Güran, "Zahire Nezareti ve İstanbul'un İaşesindeki Rolü", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* 6, (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ., 2015), 65.

hükümetin talep ettiği ürünlerin daha yüksek fiyatlarla yabancı tüccarlara satılmak için muhtekir taifesinin eline geçmesine neden olmuştur. Üsküdar'a gelen kömür arabalarının önlerine muhtekir taifesinin çıkması ve bu kömürleri daha yüksek fiyat ile almaları bu hususa bir örnektir. Yine Üsküdar'a Kayış Dağı'ndan gelen kömürler de daha yüksek fiyat ile muhtekir taifesi tarafından alınmış ve başka yerlere satılmıştır. Bu durum Üsküdar ahalisinin kömür sıkıntısı yaşamasına neden olmuştur. Devlet bu durumun engellenmesi için Üsküdar'a gelen kömürlerin Üsküdar'ın içinde sahipleri tarafından satılması hususunda Üsküdar kadısı ve bostancıbaşısını uyarmıştır.¹⁰²

3. Merkezi Hükümetin İaşe Taleplerine Yönelik Kayıtlar

3.1. İstanbul İçin Yapılan İaşe Talepleri

Osmanlı İmparatorluğu'nda iktisadi faaliyetlerde iaşecilik ilkesi benimsenmiştir. Bu ilke gereği üretilen mal ve hizmetler mümkün olabildiği ölçüde bol, kaliteli ve ucuz olmak zorundaydı.¹⁰³ Zirai üretim yapan bir bölgenin kendi iaşe ihtiyacını karşılamadan diğer bölgelere ürün ihraç etmesine izin verilmezdi. Yine iaşecilik politikası gereği bir bölgenin üretim fazlası olan ürünlerini hangi bölgelere ihraç edeceği de devlet tarafından önceden belirlenmişti.¹⁰⁴ Osmanlı İmparatorluğu'nda İstanbul nüfusu nedeniyle büyük bir tüketim merkezi konumundaydı. İstanbul'un iaşesinin sağlanmasında eyaletlerden gönderilen ürünler büyük öneme sahipti. Devlet, temel gıda maddelerinin temin edilmesi için öncelikli bölgeler belirlemişti. Bu bağlamda hububat temini için Trakya, Rumeli, Eflak ve Boğdan; et temininde ise Doğu Rumeli, Trakya ve Balkanlar ön plana çıkıyordu.¹⁰⁵

Ayniyat defterleri devletin ihtiyaç duyduğu ürünleri öncelikle hangi bölgelerden temin ettiği hususunda önemli bilgiler vermektedir. Mesela 1 Numaralı Anadolu Adi ayniyat defterindeki bilgiler devletin zahire mübâyaaası için Anadolu'da daha çok Batı Anadolu tarafına başvurduğunu göstermektedir. Defterde, devletin zahire mübâyaaası için Anadolu'da Kara Biga sancağına bağlı kazalar ile Sığla, Menteşe ve Aydın sancağına başvurduğu bilgisi bulunmaktadır.¹⁰⁶ Devlet, İstanbul'un iaşesinin sağlanması hususunda Rumeli bölgesine de başvurmuş ve Rumeli'de bulunan birçok kazadan zahire talebinde bulunmuştur. Zahire kelime anlamı olarak ihtiyaç duyulduğu zamanlarda kullanılmak üzere ambarlarda saklanan hububat ve yiyecekleri ifade etmektedir.¹⁰⁷ Defterdeki belgelerde bazı zahire talepleri genel olarak yapılmış (türünün ne olduğu açıkça belirtilmemiş)¹⁰⁸ bazısında ise istenilen zahirenin türü açıkça belirtilmiştir.¹⁰⁹ İncelenen defterde yer alan bilgiler merkezi yönetimin, İstanbul'un zahire ihtiyacını karşılamak için

¹⁰²BOA, BEO. AYN.d, 193, 86, (28 Rebiülahir Sene 1230/9 Nisan 1815).

¹⁰³Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2010), 62.

¹⁰⁴Mehtap Özdeğer, "İstanbul'un İaşe ve Malzeme İkmalinde Vize Sancağı'nın Yeri ve Önemi," *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 214, (Şubat 2015): 43.

¹⁰⁵Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı Döneminde İstanbullu İaşesi," *Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu II*, (27-29 Mayıs 2014): 104-105.

¹⁰⁶Gökmen, "Ayniyat Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi İçin Önemi, Bir Numaralı Anadolu Adi Ayniyat Defteri Örneği," 459-460.

¹⁰⁷Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 1165.

¹⁰⁸BOA, BEO. AYN.d, 193, 20, (29 Şaban Sene 1230/6 Ağustos 1815).

¹⁰⁹BOA, BEO. AYN.d, 193, 62, (29 Şevval Sene 1230/4 Ekim 1815), BOA, BEO. AYN.d, 193, 70, (13 Rebiülevvel Sene 1230/23 Şubat 1815).

Tekfurdağı iskelesine bağlı kazalara başvurduğunu gstermektedir. Merkezi htkümet, dergah-ı alî kapıcıbaşılarından Yusuf Paşa'nın kardeşi Suleyman Bey'i Tekfurdağı iskelesine bağlı kazalardan zahire mubâyaa etmesi için grevlendirmiştir. Bergos¹¹⁰ ve Selanik de merkezi ynetimin zahire temin edilmesi hususunda başvurduğu yerler arasındadır.¹¹¹ Devlet, İstanbul'un ihtiyaçları için buğday ve arpa temin edilmesi hususunda Siroz ayanına da grev vermiştir. Merkezi htkümet, Siroz ayanının Orfan iskelesine bağlı kazalardan 1230/1814-1815 senesine mahsusen miktarı bilinen ölçüde arpa ve buğday mubâyaa etmesini istemiştir.¹¹² Merkezi ynetim İstanbul'un iaşesi için Eflak ve Boğdan'dan da zahire talebinde bulunmuştur. İncelenen defterde, İstanbul'un iaşesinin sağlanması hususunda Eflak ve Boğdan'ın önemi belirtilmiş, Eflak ve Boğdan için *İstanbul'un/Osmanlı İmparatorluğu'nun kileri* benzetmesi yapılmıştır. Eflak ve Boğdan'dan İstanbul'un ihtiyaçları için don, çerviş yađı¹¹³ ve isimleri açıkça ifade edilmeyen çeşitli zahire talep edilmiştir.¹¹⁴

Merkezi htkümet, İstanbul'un don ve çerviş yağı ihtiyaçını karşılamak için Eflak ve Boğdan dışındaki yerlerden de birçok talepte bulunmuştur. Devletin bu amaçla başvurduğu yerlerden biri Silistre'dir. Merkezi htkümet, don ve çerviş yağı fiyatlarının Silistre'de belirlenmesini ve Tuna sahillerindeki süreķçilerin¹¹⁵ de belirlenen bu fiyatlara razı olmasını istemiştir.¹¹⁶ Bunun dışında merkezi htkümet Tuna sahillerindeki mezbahalarda kesilen hayvanların yağlarının beratlı¹¹⁷ taifesine satılmamasını, İstanbul'a gönderilmek için Varna İskelesine sevk edilmesini Silistre valisinden talep etmiştir. Devlet Tırnovi, Hezargrad ve şumnu'da olan yağların da başka yerlere satılmadan doğrudan İstanbul'a gönderilmesini istemiştir.¹¹⁸

Devlet, İstanbul'un zahire sıkıntısı yaşamaması için imparatorluğun çeşitli bölgelerinden zahire talebinde bulunmuş ve bu hususta ilgili grevlileri sık sık uyarımıştır. Ancak bazı durumlarda devletin istediği ürünün aynen temini mümkün olmuyordu. Merkezi htkümet bu tür durumlarda geçerli bir neden olduğu takdirde mubâyaa edeceği ürünü aynen değil bedelen tahsil ediyordu. Ancak ürün bedele çevrildiğinde devletin istediği fiyat mubâyaa için belirlenenden çok daha yüksek oluyordu.¹¹⁹ Tatarpazarı kazası voyvodasından 1228/1813 senesi için zahire bedeli talep edilmesi bu hususa bir örnektir. Devlet, zahire ve diğer bedellerin karşılığı olarak Tatarpazarı voyvodasının belirli bir meblağ ödemesini istemiştir.¹²⁰ Ancak belgedeki bilgiler Tatarpazarı voyvodasının istenilen meblağı tam olarak gönderemediğini, bu meblağın 29334 kuruşunun kúsur

¹¹⁰BOA, BEO. AYN.d, 193, 20, (29 şaban Sene 1230/6 Ağustos 1815).

¹¹¹BOA, BEO. AYN.d, 193, 62, (29 şevval Sene 1230/4 Ekim 1815).

¹¹²BOA, BEO. AYN.d, 193, 70, (13 Rebiülevvel Sene 1230/23 şubat 1815).

¹¹³Hayvanın eritilmiş yağını ifade etmektedir. Bkz. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lúgat*, 156.

¹¹⁴BOA, BEO. AYN.d, 193, 51-52, (22 şevval Sene 1230/27 Eylül 1815), BOA, BEO. AYN.d, 193, 13-14, (26 şaban Sene 1230/3 Ağustos 1815).

¹¹⁵Sürek, büyük hayvan sürülerini ifade etmek için kullanılan bir tabirdir. Bkz. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lúgat*, 743.

¹¹⁶BOA, BEO. AYN.d, 193, 16-17, (28 şaban Sene 1230/5 Ağustos 1815).

¹¹⁷Avrupa ile müste'min tüccar statüsünde ticaret yapan gayrimüslim Osmanlı tebaası anlamına gelmektedir. Bkz. Mübahat Kütükoğlu, "Avrupa Tüccarı," *TDV İslâm Ansiklopedisi* 4, (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 159.

¹¹⁸BOA, BEO. AYN.d, 193, 59, (26 şevval Sene 1230/1 Ekim 1815).

¹¹⁹Güran, "İstanbul'un İaşesinde Devletin Rolü (1793-1839)," 253.

¹²⁰Devletin istediği miktar belgede açıkça belirtilmemiştir.

kaldığını göstermektedir.¹²¹ Defterdeki bilgiler devletin talep ettiği ürünlerin aynen karşılanması hususunda da sorunların yaşandığını göstermektedir. Mesela 1228/1813, 1229/1813-1814 senelerinde Bergos kazasına zahire hissesi dağılımı yapılmış ise de istenilen zahirenin çok az miktarı İstanbul'a gönderilmiştir. 1230/1814-1815 senesinde Bergos'a yapılan zahire hissesi dağılımından ise İstanbul'a hiç zahire ulaşmamıştır.¹²² Merkezi hükümetin Eflak ve Boğdan'dan İstanbul için talep ettiği yağ ve zahire de istenilen miktardan daha az gönderilmiştir.¹²³

Devletin İstanbul'un iâşesi için talep ettiği ürünlerin istenilen şekilde gönderilememesinin belli başlı nedenleri vardı. Zahirenin daha yüksek fiyatlarla beratlı ya da müste'men taifesine satılması bu nedenlerden biridir. Bu yüzden devlet, İstanbul'un zahire ihtiyacını karşılama hususunda dönemlere göre değişken bir politika izlemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk dönemlerinde başkent İstanbul'un iâşesinde devletin müdahalesi sınırlı düzeyde olmuştur. Devlet ilk zamanlarda piyasa ticaretinin işlemlerini ve aksamadan sürmesini sağlayacak tedbirleri almakla yetinmiştir. Ancak yüksek miktarda tüketilen hububat ve et gibi ürünler de ise ilk dönemlerde de doğrudan müdahalede bulunulmuştur. 17. yüzyılın sonlarından itibaren başlayan toprak kayıpları ile birlikte devlet Balkanlar'da ve Karadeniz'de otoritesini yitirmiş ve İstanbul'un iâşesinin sağlanmasında daha doğrudan politikalar yürütmek zorunda kalmıştır. 18. yüzyılın ortalarından itibaren tüccarlara ve gemi sahiplerine mal alımlarında izin zorunluluğu ve tahıl üretimi yapılan bölgelere İstanbul'un ihtiyacı için belirli miktarda tahıl temin etme mecburiyeti getirilmiştir. Zahire Nezaretinin kurulması (1793) ile de zahire temini devlet destekli bir yapıya kavuşmuştur. Bu önlemler İstanbul'un iâşesinin sağlanmasında özel tüccarların faaliyetlerini daraltmış, devlet tarafından belirlenen alımların önemini arttırmıştır. Bu müdahaleci anlayış 19. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir.¹²⁴ İncelenen defterdeki bilgiler de devletin zahire ticareti hususunda müdahaleci bir yaklaşım sergilediğini göstermektedir. Merkezi hükümet İstanbul'da zahire sıkıntısı yaşanmaması için yerel görevlileri bölgelerinde beratlı ve müste'men taifesine zahire satılmaması hususunda sık sık uyarmıştır. Mesela, merkezi hükümet Selanik'te beratlı ve müste'men taifesine zahire satıldığı haberinin gelmesi üzerine Selanik kadısına mektup göndererek bu olumsuz durumun engellenmesini istemiştir. Merkezi hükümet ayrıca Selanik kadısından bu ticareti gerçekleştiren kişilerin araştırılıp bulunması ve cezalandırılması talebinde de bulunmuştur.¹²⁵ Merkezi hükümet yerel görevlileri zahirenin beratlı ya da müste'men taifesine değil fermanlı kapan tüccarlarına satılması hususunda da uyarmıştır. Kapan tüccarları, İstanbul'un iâşesinde görevli, ellerine devlet tarafından ferman verilen ve getirecekleri ürünün miktarı kendilerine önceden bildirilen kişilerdi. Bu tüccarlar genellikle Müslümanlardan oluşmakla birlikte devletin güvenini kazanmış gayrimüslimler de kapan tüccarlığı yapabiliyordu. Kapan tüccarları sayesinde 18. yüzyılın ortalarına kadar İstanbul'un zahire ihtiyacının %90'dan fazlası karşılanmıştır. Devlet, kendisinin belirlemiş olduğu kurallar çerçevesinde ticaret yapan bu tezkireli tüccarlara İstanbul'un iâşesinde görev vermiştir. Devlet, bu tüccarların

¹²¹BOA, BEO. AYN.d, 193, 78, (2 Rebiülahir Sene 1230/14 Mart 1815).

¹²²BOA, BEO. AYN.d, 193, 20, (29 Şaban Sene 1230/6 Ağustos 1815).

¹²³BOA, BEO. AYN.d, 193, 51-52, (22 Şevval Sene 1230/27 Eylül 1815).

¹²⁴Uzun, "İstanbul'un iâşesi," 57.

¹²⁵BOA, BEO. AYN.d, 193, 87, (29 Rebiülahir Sene 1230/10 Nisan 1815).

dışındaki yerel tucarlara ise ürünleri stok yapıp fiyatların yükselmesini bekleyebilecekleri endişesi ile İstanbul'un iaşesinde görev vermek istememiştir.¹²⁶ İncelenen defterde de devletin bu alandaki müdahaleci yaklaşımını gösteren belgeler bulunmaktadır. Mesela, bu belgelerden birinde merkezi hükümet, İstanbul'da yağ sıkıntısı olduğu hususunda Silistre valisini bilgilendirmiştir. Bu nedenle Tuna sahilindeki iskelelere indirilen sade, don ve çerviş yağlarının o bölgede mevcut olan ya da ilerleyen süreçte o bölgeye gelecek olan fermanlı kapan tucarlara verilmesini istemiştir. Kapan tucarlara yağlarını satmak istemeyen kişilerin ise yağlarını peteklere koyarak sefineye yüklemeleri ve İstanbul'da kendilerinin satmaları istenmiştir. Merkezi hükümet söz konusu yağların beratlı taifesine satılmaması hususunda da Silistre valisini uyarımıştır. Merkezi hükümet yağların İstanbul'a ulaştırılması hususunda ise Silistre valisiyle birlikte İbrail Muhafızı, Ruscuk Mütesellimi Mehmed Paşa, Eflak ve Boğdan voyvodalarının da üzerlerine düşeni yapmalarını istemiştir.¹²⁷ Bir başka belgede ise Osmanlı sınırları dışına zahire çıkarılmasını engellemek amacıyla Prasbano adlı bir Rus tucara Kalas İskelesinde buğday yükleme izni verilmediği bilgisi bulunmaktadır. Prasbano adlı tacir izin alabilmek için söz konusu buğdayları Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan yerlerden aldığını belirtmiş ve bu buğdayları Kalas İskelesinde Rus tucara gemilerine yüklemek istemiştir. Bu durum Yaş'ta bulunan Rusya konsolosu tarafından da merkezi hükümete bildirilmiştir. Rusya konsolosu merkezi hükümete ahidname şartlarını hatırlatmış ve bahsi geçen tacire Kalas iskelesinde zahire yükleme izni verilmesini istemiştir. Devlet bu durum karşısında da zahirenin dışarıya çıkarılmaması hususundaki kararlı tavrını sürdürmüştür. Merkezi hükümet, Osmanlı sınırları içindeki yerlerde zahire yüklenmesi işinin fermanlı ve tezkireli kapan tucarlara mahsus olduğunu Rusya konsolosuna bildirmiştir. Merkezi hükümet, kendi ülkelerinin malları bile olsa müste'men taifesinin Osmanlı iskeleleri olan Kalas ve İbrail iskelelerini zahire nakli için kullanamayacağını da belirtmiştir. Merkezi hükümet, söz konusu erzakları nakletmek için Rus tucarlara Rus iskeleleri olan İsmail ve Tımarabad'ı kullanmalarını istemiştir.¹²⁸

Devlet, İstanbul'un iaşesi için gerekli olan zahireyi nakletmekte kullanılacak sefine bulma hususunda da bazı sorunlarla karşılaşmıştır. Sünne boğazındaki kayıkların bir kısmının fırtınada zarar görmesi bir kısmının ise İbrail'e gönderilmesi nedeniyle İbrail'de zahire naklinde kullanılacak yeterli miktarda kayığın kalmamış olması bu hususa bir örnektir.¹²⁹ Yine bir başka belgede ise İbrail iskelesine yüksek miktarda zahire indirilmesine rağmen buradaki sefinelerin zahire naklinde yetersiz kaldığı belirtilmiştir. Bu durum yüksek miktarda zahirenin boşta kalmasına ve telef olmasına neden olmuştur.¹³⁰

Defterde, devletin İstanbul'un ihtiyaçları için Rumeli bölgesinden koyun talebinde bulunduğu bilgisi de yer almaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda İstanbul'da bulunan askeri birlik ve üst düzey devlet görevlilerinin et ihtiyacını karşılamak amacıyla ondalık

¹²⁶Kaya Göktepe, "İstanbul'un İaşesinin Temini Meselesi ve İstanbul'un İaşesine Katkı Sağlayan Bir Merkez: Tekirdağ Kazası (XVIII. – XIX. Yüzyıllar)," *BELLETTEN*, C. 81, S. 292, (Aralık 2017): 866-867.

¹²⁷BOA, BEO. AYN.d, 193, 59, (26 Şevval Sene 1230/1 Ekim 1815), BOA, BEO. AYN.d, 193, 16-17, (28 Şaban Sene 1230/5 Ağustos 1815), BOA, BEO. AYN.d, 193, 51, (22 Şevval Sene 1230/27 Eylül 1815).

¹²⁸BOA, BEO. AYN.d, 193, 12-14, (26 Şaban Sene 1230/3 Ağustos 1815).

¹²⁹BOA, BEO. AYN.d, 193, 69, (12 Rebiülevvel Sene 1230/22 Şubat 1815).

¹³⁰BOA, BEO. AYN.d, 193, 77-78, (2 Rebiülahir Sene 1230/14 Mart 1815).

ağnam vergisi tahsil ediliyordu. Buna göre hayvan sahiplerinin sağmal ve kuzu olanları hariç tüm koyun ve keçileri sayılıyordu ve bunların onda biri devletin belirlediği piyasa fiyatlarından oldukça düşük olan miri fiyatlarla satın alınıyordu. Bu verginin tahsil edilmesi hususunda Rumeli bölgesi Bahar, Yenişehir-Selanik, İvraca-Dobrice ve Samako olmak üzere dört kola ayrılmıştı.¹³¹ İncelenen defterde devletin Samako kolundan koyun talebinde bulunduğu bilgisi bulunmaktadır. Samako kolu kapsadığı alan olarak incelendiğinde bugünkü Bulgaristan'ın batısı ile Adriyatik kıyılarına kadar olan bölgeyi ifade etmektedir. Samako, Sofya, Drama, Kavala, Manastır, Pirlepe, Zihne, Köstendil, Ohri, Kalkandelen, Draç, Elbasan Tikveş, Prizren, Vulçitrın İpek,¹³² İvranya, Priştine, Novabırda, Preznic, İznepol, Kırçova¹³³ Florina, Cuma, Eğribucak, Serfice, Naslic, Hurpeşte, Kesriye, Görice, İstarova ve Prespe¹³⁴ Samako koluna dahil olan kazalar arasındadır.

Devlet, Samako koluna bağlı kazalara 1229/1813-1814 senesinde koyun mübâyaası için hisse dağılımı yapmıştır. Ancak bu bölgeden devletin talep ettiği miktarda koyun gönderilememiştir. Devlet, aynı bölgeye 1230/1814-1815 senesinde de koyun mübâyaası için hisse dağılımı yapmış ve 1229/1813-1814 senesinin küsur kalan koyun hissesini de yeni senenin hissesi üzerine eklemiştir. Ancak defterdeki bilgiler devletin 1230/1814-1815 senesi için Samako kolundan talep ettiği koyunların da istenilen miktarda gönderilemediğini göstermektedir. Merkezi hükümet, bu durum karşısında Siroz Ayanı Yusuf Bey'e kaime göndermiş ve onun sorumluluğunda olan kazaların ahalisinden istenen koyunların 13000 tanesinin affedildiğini belirtmiştir. Geri kalanlarının ise acilen mübâyaa edilmesi ve kış mevsimi gelmeden İstanbul'a gönderilmesi Siroz ayanından talep edilmiştir.¹³⁵ Yine bir başka belgede ise İstanbul'un iaşesi için Samako kolundan 1229/1813-1814 ve 1230/1814-1815 senelerine mahsus olmak üzere 50000 koyun istendiği bilgisi bulunmaktadır. Devletin Samako kolundan yaptığı bu koyun talebinde de ilkinde benzer şekilde sorunla karşılaşmıştır. Devletin koyun talebinde bulunduğu kazalar kendilerinden istenilen miktarı karşılayamayacaklarını belirterek daha az miktarda koyun göndermek istemişlerdir. Ancak bu teklif merkezi hükümet tarafından kabul edilmemiştir. Merkezi hükümet, Florina, Cuma, Eğribucak, Serfice, Naslic, Hurpeşte, Kesriye, Görice, İstarova, Prespe, Ohri ve Çarşamba gibi kazaların kadı ve ayanlarına mektup göndererek üzerlerine düşen koyun hissesi dağılımını eksiksiz bir şekilde karşılamalarını istemiştir.¹³⁶ Bu örnekler merkezi hükümetin Rumeli bölgesinden koyun temin etme hususunda bazı sorunlarla karşılaştığını göstermektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde devletin istediği koyun miktarları ilgili kazalarca fazla bulunmuş ve talep edilen koyun sayısının bir miktar

¹³¹Ahmet Uzun, "Osmanlı Devleti'nde Koyun Yetiştiriciliği Üzerine Kantitatif Bir İnceleme (1835-1857)", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 52(1), (Eylül 2011): 57.

¹³²Ayhan Han, Onur Yıldırım, Güldane Çelik, Seven Ağır ve Hakan Engin, *Osmanlı İktisat Tarihinin Konusu Olarak İstanbul'un Hububat, Et ve Deri İhtiyaçlarının Tedariki: Kurum ve Uygulamalar (1744-1807)*, 2014, 52. Retrieved 0, 2020 from <https://app.trdizin.gov.tr/publication/project/detail/TVRReU5qZzQ>.

¹³³AE. SMHD.II. 66/4749 (18 Rebiülevvel Sene 1233/26 Ocak 1818).

¹³⁴BOA, BEO. AYN.d, 193, 58, (23 Şevval Sene 1230/28 Eylül 1815).

¹³⁵BOA, BEO. AYN.d, 193, 43, (4 Şevval Sene 1230/9 Eylül 1815).

¹³⁶BOA, BEO. AYN.d, 193, 58, (23 Şevval Sene 1230/28 Eylül 1815).

azaltılması istenmiştir. Ancak bazı durumlarda ise zahirede olduğu gibi koyun taleplerinde de aynen tahsil yapılamamış hayvanların bedeli alınmıştır.¹³⁷

Defterde, devletin İstanbul'un iaşesinin sağlanması hususundaki bir başka talebi ise ekmek üretilmesi ile ilgilidir. Osmanlı İmparatorluğu'nda, İstanbul'un iaşesinin sağlanması hususunda üzerinde hassasiyetle durulan konulardan biri ekmek üretimidir. Ekmeğin temin edilmesinde yaşanan sorunlar kitlelerin davranışları üzerinde de etkili olarak toplumsal kargaşaların yaşanmasına neden olabiliyordu.¹³⁸ Bu yüzden İstanbul gibi büyük bir şehrin günlük ekmek ihtiyacının karşılanması, olası kıtlık durumları için hazırlıklı bulunmak ve ekmek fiyatlarının makul seviyelerde tutulması dönemin idarecileri tarafından önemli bir görev olarak ele alınmıştır.¹³⁹ Defterde, İstanbul ahalisinin ekmek ihtiyacının karşılanmasıyla ilgili bir belge bulunmaktadır. Bu belgede merkezi yönetim, İstanbul ahalisinin ekmek ihtiyacının karşılanması hususunda ilgili kişileri uyarımış ve bu konuda sıkı bir takip politikası izleneceğini belirtmiştir. Belgede, İstanbul kadısı ve zahire nazırı muhatap alınmış ve bu görevlilere ramazan ayının yaklaştığı hatırlatması yapılmıştır. Merkezi yönetim söz konusu belgede, ekmeğin nasıl üretiliceği hususunda bir numune hazırlandığını ve bu numuneye göre de ekmeğin fiyatının belirlendiğini belirtmiştir. Bundan sonraki süreçte, ekmeğin bu numuneye göre has, iyi pişmiş ve kaliteli olarak üretilmesi ve Şevval ayının beşinci gününe (5 Şevval Sene 1230/10 Eylül 1815) kadar da ekmeğe zam yapılmaması istenmiştir. Bu şartlara uymayıp ekmeğin gramajında, kalitesinde ve fiyatında değişiklik yapan kişilerin cezalandırılacağı ise söz konusu belgede ayrıca belirtilmiştir.¹⁴⁰

3.2. İstanbul İçin Yapılan Diğer Talepler

Merkezi hükümet İstanbul ahalisinin zahire, et ve ekmek gibi gıda ihtiyaçlarının dışında da birtakım taleplerde bulunmuştur. Merkezi hükümetin İstanbul ahalisinin ayakkabı sıkıntısı yaşamaması için gümrük emini uyarması bu hususa örnek olarak verilebilir. Bu hususla ilgili belgede İstanbul'dan Rumeli ve Anadolu'ya birçok ayakkabı malzemesi götürüldüğu bilgisi bulunmaktadır. Bu durum İstanbul'da ayakkabı sıkıntısı çekilmesine ve ayakkabı fiyatlarının yükselmesine neden olmuştur. Merkezi hükümet bu durum karşısında İstanbul dışına deniz ya da kara yoluyla ayakkabı ve malzemesi götürülmesine izin verilmemesi hususunda gümrük emini uyarımıştır.¹⁴¹

Merkezi hükümet İstanbul'un duvarcı ameleleri ihtiyacı için de Rumeli'den talepte bulunmuştur. Bu hususla ilgili belgede, İstanbul'da bulunan duvarcı amelelerinin yarısının kale-i hakaniye binalarının inşaatında çalıştırılmak üzere gönderildiği bilgisi zikredilmiştir. Bu durum karşısında İstanbul'da bulunan duvarcı ameleleri şehrin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmıştır. Merkezi yönetim, İstanbul ve civarının

¹³⁷Gökmen, "Ayniyat Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi İçin Önemi, Bir Numaralı Anadolu Adi Ayniyat Defteri Örneği," 461.

¹³⁸Göktepe, "İstanbul'un İaşesinin Temini Meselesi ve İstanbul'un İaşesine Katkı Sağlayan Bir Merkez: Tekirdağ Kazası (XVIII. – XIX. Yüzyıllar)," 866.

¹³⁹Lütfi Güçer, "XVIII. Yüzyıl Ortalarında İstanbul'un İaşesi İçin Lüzumlu Hububatın Temini Meselesi," *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 11, (İstanbul 1949): 395.

¹⁴⁰BOA, BEO. AYN.d, 193, 6, (19 Şaban Sene 1230/27 Temmuz 1815).

¹⁴¹BOA, BEO. AYN.d, 193, 33, (16 Ramazan Sene 1230/22 Ağustos 1815).

duvarcı amelesi ihtiyacını karşılamak için Yanya mutasarrıfına mektup göndermiş ve Yanya mutasarrıfının idaresi altında olan yerlerden duvarcı amelesi gönderilmesini talep etmiştir.¹⁴²

3.3. Diğer Şehirler İçin Yapılan Talepler

Defterde yer alan belgeler İstanbul dışındaki yerlerde de zahire sıkıntılarının yaşandığını göstermektedir. Defterde Belgrad'da ve Biga sancağına bağlı Lapseki kazasında zahire sıkıntısı yaşandığı bilgisi yer almaktadır. Merkezi hükümet zikredilen yerlerde görülen zahire sıkıntılarını çözmek için birtakım önlemlere başvurmuştur. Mesela, Belgrad'da yaşanan zahire sıkıntısını gidermek için Eflak yakasından zahire istenmiştir.¹⁴³ Bunun dışında Belgrad ahalisinin zahire sıkıntısını gidermek için Belgrad muhafızına ulaştırılmak üzere Rumeli valisine 100000 kuruş gönderilmiştir.¹⁴⁴ Biga sancağına bağlı Lapseki kazasında yaşanan zahire sıkıntısı ile ilgili belgede ise bölgede birkaç seneden beri çekirge istilası yaşandığı belirtilmiştir. Çekirge istilası nedeniyle Lapseki kazası ahali kendisi için gerekli olan zahireyi temin edemez duruma gelmiştir. Bu yüzden Lapseki ahali kendileri için gerekli olan zahireyi Rumeli tarafından mübâyaa etmek ve Gelibolu'dan geçirmek için ruhsat talep etmiştir. Merkezi yönetim Lapseki ahalisine Rumeli'den zahire mübâyaa etmeleri ve bunları Gelibolu'dan geçirmeleri için ruhsat vermiştir. Bu hususta Gelibolu Ayanı Hasan Bey'i de mektup göndererek bilgilendirmiştir.¹⁴⁵ Defterde merkezi hükümetin, Rumeli ve Bosna için çadır talebinde bulunduğu bilgisi de zikredilmiştir. Bu hususla ilgili belgede daha önce Rumeli ve Bosna'ya çadır gönderilmiş olmasına rağmen bunların yeterli gelmediği belirtilmiştir. Bu yüzden merkezi hükümet Bosna ve Rumeli valilerine 50 çadır daha gönderilmesini defterdar efendiden talep etmiştir.¹⁴⁶

4. Ordu ve Donanmanın İhtiyaçların Karşılanmasına Yönelik Kayıtlar

4.1. Kereste Talebi

Osmanlı İmparatorluğu'nda kalyon türü gemilerin 18. yüzyılda ön plana çıkması ile birlikte kereste temini meselesi de önem kazanmıştır. Kereste, ordu ve donanma için 18. yüzyıldan önce de önemli bir ihtiyaçtı. Ancak kalyon tipi gemilerde şayka, kadirga, karamürsel, uşkuna ve kalyete türündeki gemilere nazaran daha fazla keresteye ihtiyaç duyulmuştur.¹⁴⁷ İncelenen defterde devletin donanma için Selanik ve civarındaki dağlardan 1225/1810-1811 senesine mahsus olmak üzere belirli miktarda¹⁴⁸ kereste talep ettiği bilgisi bulunmaktadır. Devletin istediği kerestelerin bir kısmı gönderilmiş bir kısmının ise temin edilip gönderilmesi mümkün olmamıştır. Belgede gönderilmesi gereken 5053 kereste daha olduğu bilgisi bulunmaktadır. Devlet, kusur kalan

¹⁴²BOA, BEO. AYN.d, 193, 76, (25 Rebiülevvel Sene 1230/7 Mart 1815).

¹⁴³BOA, BEO. AYN.d, 193, 79, (5 Rebiülahir Sene 1230/17 Mart 1815).

¹⁴⁴BOA, BEO. AYN.d, 193, 40, (27 Ramazan Sene 1230/2 Eylül 1815).

¹⁴⁵BOA, BEO. AYN.d, 193, 11, (25 Şaban Sene 1230/2 Ağustos 1815).

¹⁴⁶BOA, BEO. AYN.d, 193, 6, (19 Şaban Sene 1230/27 Temmuz 1815).

¹⁴⁷Mehmet Taş, "18. Yüzyıl Osmanlı Donanmasında Kereste Temini ve Karşılaşılan Sorunlar," *Türkish Studies*, C. 15, S. 2, (Haziran 2020): 679-680.

¹⁴⁸Belgede devletin istediği kereste miktarı açıkça belirtilmemiştir.

kerestelerin 2000 tanesinin daha kesilip tersane-i amireye gönderilmesi için donanma-yı hümayun kaptanlarından Hüseyin kaptan ile tersane-i amire mimarlarından İbrahim kalfayı görevlendirmiştir.¹⁴⁹ Ancak Hüseyin kaptan ve İbrahim kalfa kendilerinden istenilen kerestelerin sadece 562'sini temin edebilmiştir. Bu durum karşısında merkezi hükümet tersane-i amirede kereste ihtiyacının fazla olduğunu belirterek küsur kalan kerestelerin de acilen temin edilmesini Selanik mutasarrıfından talep etmiştir.¹⁵⁰

Defterde, devletin donanmanın ihtiyaçları için kalyoncu bedeliyesi adlı bir vergi tahsil ettiği bilgisi de yer almaktadır. Kalyoncu, Osmanlı İmparatorluğu donanmasında kalyon adı verilen yelkenli tipi savaş gemilerinde görevli denizcilere verilen isimdi. Kalyoncu askerleri, kaptan-ı derya ve tersane görevlilerinin her yıl belirledikleri ihtiyaç oranında, ücret karşılığı ve belirli bir süre için istihdam edilmekteydi. Bu askerlerin maaş, iaaş, barınma ve silah gibi ihtiyaçlarının temin edilmesinde başvurulabilecek özel bir tahsisat yapılmamıştı. Bu yüzden kalyoncu askerlerinin masraflarının karşılanması için asker yazılan bölgelerden hane başına kalyoncu bedeliyesi adlı bir vergi tahsil ediliyordu.¹⁵¹ Defterde bu hususla ilgili belgede Yenişehir-i Fenar kazasından 1229/1813-1814 senesine mahsus olmak üzere 20000 kuruş kalyoncu bedeliyesi istendiği bilgisi bulunmaktadır. Merkezi hükümet bu durumu Yenişehir-i Fenar kadısı ile Yenişehir-i Fenar Mütesellimi Kapıcıbaşı Halil Bey'e mektup göndererek bildirmiştir.¹⁵²

4.2. Sandal ve Şalope İnşa Edilmesi Talebi

Osmanlı donanmasında, 19. yüzyıla kadar kürekli (yelken yardımcılı) ve yelkenli olmak üzere iki tür gemi bulunmaktaydı. Kürek ve kısmen yelken ile hareket eden gemilere çektiri veya çekirtme adı veriliyordu. Yelkenli gemilerin ise ana hareket kaynağı yelken olup bunlar yelkenli veya kalyon sınıfı gemiler olarak adlandırılıyordu. Çektiri türü gemiler ise ince donanma gemileri ve büyük donanma gemileri olarak ikiye gruba ayrılmıştır. Sandallar, ince donanma gemileri, şalopeler ise kalyon tipi gemiler grubuna dahildir. Şalopeler, küçük ve ambarsız gemiler olup haberleşme alanında kullanılmışlardır.¹⁵³ Devlet, sandal ve şalope inşa edilmesi hususunda bazı yerel görevlilere sorumluluk vermiştir. Defterde, devletin sandal ve şalope inşa edilmesi hususunda Silistre valisi, İbrail muhafızı, Eflak voyvodası ve isimleri açıkça belirtilmeyen diğer yerlerdeki görevlilere sorumluluk verdiği bilgisi bulunmaktadır. Ancak bu hususla ilgili belgede devletin yerel görevlilerden talep ettiği sandal ve şalopelerin bir kısmının tamamlandığı bir kısmının ise henüz inşa edilemediği bilgisi zikredilmiştir. Devletin talep ettiği sandalların 80, şalopelerin ise 20 tanesi tamamlanmıştır.¹⁵⁴ Merkezi hükümet, sandal ve şalopelerin inşasından sonra da yerel görevlilere birtakım sorumluluklar vermiştir. Devlet Vidin, Ruscuk, İbrail ve Silistre'ye 20'şer sandal ve beşer şalope dağılımı yaparak zikredilen yerlerde sandal ve şalopelerin muhafazası için kış mevsimi girmeden tamamlanmak şartıyla kayıkhaneler inşa edilmesini istemiştir. Merkezi hükümet,

¹⁴⁹BOA, BEO. AYN.d, 193, 39, (23 Ramazan Sene 1230/29 Ağustos 1815).

¹⁵⁰BOA, BEO. AYN.d, 193, 48, (16 Şevval Sene 1230/21 Eylül 1815).

¹⁵¹Ali Fuat Öreñç, "Kalyoncu," *TDV İslâm Ansiklopedisi* Ek-2, (Ankara: TDV Yayınları, 2019), 10.

¹⁵²BOA, BEO. AYN.d, 193, 59, (25 Şevval Sene 1230/30 Eylül 1815).

¹⁵³İdris Bostan, "Gemi," *TDV İslâm Ansiklopedisi* 14, (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13-15.

¹⁵⁴Belgede devletin kaç tane sandal ve şalope talep ettiği açıkça belirtilmemiştir.

kayikhanelerin kış mevsimine kadar tamamlanamaması durumunda ise İstanbul'da yapılan örneğin uygulanmasını istemiştir. Buna göre sandal ve şalopeleri kar ve yağmurdan koruma amaçlı olarak balık sırtı biçiminde (harpüşte) örtülerin inşa edilmesi Silistre valisi, Vidin muhafızı ve Ruscuk müteselliminden talep edilmiştir.¹⁵⁵

Devlet, yerel görevlilerden tersane-i amire için inşa edilecek korvet¹⁵⁶ ve şalopelerde çalışacak amele talebinde de bulunmuştur. Bu bağlamda devlet, tersane-i amire için üç korvet ve 10 şalope inşa edileceğini belirterek Midilli'den marangoz ve burgucu amelesi talebinde bulunmuştur.¹⁵⁷ Bunun dışında devlet, inşası tamamlanan sandal ve şalopelerde görevlendirilmek üzere mellaha¹⁵⁸ da ihtiyaç duymuştur. Bu amaçla Eflak'tan İbrail'e gönderilen 10 şalope için Eflak voyvodasından 20 mullah talep edilmiştir.¹⁵⁹

4.3. Pirinç Bedeli Talebi

Merkezi hükümet tersane-i amirenin ihtiyaçlarında kullanılmak üzere Filibe'den pirinç bedeli talebinde bulunmuştur. Filibe nezareti mukataası hasılatından yıllık 20000 kile pirinç tersane-i amirenin ihtiyaçlarına tahsis edilmiş ve bu miktar bedele çevrilerek tahsil edilmiştir. Bu bağlamda 1229/1813-1814 senesi pirinç hissesi dağılımı için Filibe'den pirincin her kilesi için beşer kuruş ve yirmi beşer para talep edilmiştir. Merkezi hükümet tespit edilen bu meblağın bir an önce tahsil edilip tersane-i amireye gönderilmesi için Filibe kadısı ve nazırına mektup göndermiştir.¹⁶⁰

4.4. Kale İnşa Edilmesi ile İlgili Kayıtlar

Kaleler, stratejik öneme sahip yerleri ya da geçitleri koruma amacı ile inşa edilen askeri yapılarıdır.¹⁶¹ İncelenen defterde imparatorluğun birçok yerinde kale inşa edilmesinin planlandığı ve bu kalelerin inşasında kullanılmak üzere inşaat malzemelerine ihtiyaç duyulduğu bilgisi bulunmaktadır. Bu hususla ilgili belgelerden biri Tuna sahillerinde inşa edilmesi planlanan kalelerin malzemelerinin temin edilmesiyle ilgilidir. Söz konusu belgede Tuna sahillerinde inşa edilmesi planlanan kalelerin malzemeleri için İpsala, Bergos ve Malkara kazalarına hisse dağılımı yapıldığı bilgisi zikredilmiştir.¹⁶² Bunun dışında İsakçı kalesi ve Tuna sahilinde inşası planlanan kale-i hakani için Boğdan voyvodasından 3168 adet çeşitli kereste talebinde bulunulmuştur.¹⁶³ Bir başka belgede ise Niğbolu kalesi ve Şah Melek Paşa Camii'nin inşasında kullanılmak üzere Eflak voyvodasından kereste talep edilmiştir.¹⁶⁴ Merkezi hükümet Köstence'de ihtiyaç duyulan keresteyi temin etmek hususunda da yine Eflak ve Boğdan'a başvurmuştur. Bu

¹⁵⁵BOA, BEO. AYN.d, 193, 63-64, (1 Rebiülevvel Sene 1230/11 Şubat 1815).

¹⁵⁶Fırkateynden küçük harp gemisi. Bkz. Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, 1098.

¹⁵⁷BOA, BEO. AYN.d, 193, 65, (3 Rebiülevvel Sene 1230/13 Şubat 1815).

¹⁵⁸Mellah gemici, kaptan ve denizci anlamına gelmektedir. Bkz. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 609.

¹⁵⁹BOA, BEO. AYN.d, 193, 63, (1 Rebiülevvel Sene 1230/11 Şubat 1815).

¹⁶⁰BOA, BEO. AYN.d, 193, 21, (29 Şaban Sene 1230/6 Ağustos 1815).

¹⁶¹Semavi Eyice, "Kale," *TDV İslâm Ansiklopedisi* 24, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 234.

¹⁶²BOA, BEO. AYN.d, 193, 27, (10 Ramazan Sene 1230/16 Ağustos 1815).

¹⁶³BOA, BEO. AYN.d, 193, 36-37, (19 Ramazan Sene 1230/25 Ağustos 1815).

¹⁶⁴BOA, BEO. AYN.d, 193, 46, (12 Şevval Sene 1230/17 Eylül 1815).

hususla ilgili belgede Eski Kili’de inşa edilmekte olan kalenin inşaatı terk edildiği için orada birçok kereste ve benzeri inşaat malzemesinin kaldığı belirtilmiştir. Merkezi hükümet söz konusu kereste ve diğer inşaat malzemelerinin Köstence’ye nakledilmesi için Eflak ve Boğdan voyvodalarına emir göndermiştir.¹⁶⁵

Merkezi hükümet, bahsi geçen örneklerde de belirtildiği üzere inşası planlanan kaleler için gerekli olan inşaat malzemelerini çeşitli yerlerden temin etmeye çalışmıştır. Merkezi hükümet bunun yanında kalelerin inşasında herhangi bir aksaklık olmaması ve hızlı bir şekilde tamamlanması için de ilgili görevlileri sık sık uyarmıştır. Mesela, Hırsova kalesine bina emini olarak Süleyman Ağa tayin edilmiş ve bu kalenin kasım ayından evvel tamamlanması istenmiştir. Bir başka belgede ise Silistre kalesinin bina emini olan Süleyman Ağa’dan kalenin seri bir şekilde tamamlanması talep edilmiştir.¹⁶⁶

5. Defterde Geçen Diğer Kayıtlar

5.1. Görev Değişiklikleri ile İlgili Kayıtlar

Defterde, çeşitli yerlerde gerçekleşen görev değişiklikleri ile ilgili belgeler bulunmaktadır. Bu belgelerden biri yoğurtçubaşının vefat etmesi ve yerine başka birinin atanması ile ilgilidir. Belgede yer alan bilgiler merkezi hükümetin bu göreve doğrudan birini atamak istemediğini göstermektedir. Zira merkezi hükümet hem bu işi iyi yapabilecek hem de ocaklı ve esnafı ile iyi geçinebilecek kişilerin araştırılmasını ve kendisine bildirilmesini defterdar efendiden talep etmiştir.¹⁶⁷ Benzer bir durum Rodos sancağı mutasarrıflığı için de yaşanmıştır. Rodos sancağı mutasarrıfı Murabıtzade Hasan Bey vefat ettiği için buraya mutasarrıf olarak kimin atanmasının daha uygun olacağı hususunda merkezi hükümet kaptan paşaya danışmıştır.¹⁶⁸ Defterde bunların dışında Girit eyaletinin Kandiye muhafızına,¹⁶⁹ Belgrad’ı muhafaza görevinin Rumeli valisine, Bosna eyaletinin Belgrad eski muhafızı Süleyman Paşa’ya, Niş muhafızlığı görevinin Celal Paşa’ya, Selanik ve Kavala sancaklarının ise Bosna eski valisi Hurşid Paşa’ya¹⁷⁰ tevcih edildiği bilgisi bulunmaktadır.

5.2. Görevi Dolayısıyla Gelen Kişilere Müdahale Edilmemesi Talepleri

Defterde görevi dolayısıyla imparatorluğun çeşitli yerlerine gelen kişilere o bölgenin yerel görevlileri tarafından müdahalede bulunulmaması ve bu kişilere yerel görevliler tarafından yardım edilmesi ile ilgili merkezi hükümetin birçok talebi bulunmaktadır. Bu taleplerden biri Prusya devleti tarafından İstanbul’a orta elçi tayin edilen Baron Senfet dö Bilsan ile ilgilidir. Merkezi hükümet Prusya elçisi, elçinin eşi ve yanındaki adamlara herhangi bir müdahalede bulunulmaması için Eflak voyvodasını uyarmıştır.¹⁷¹ Bir başka belgede ise Edirneli Seyyidülhac Mustafa Safyeddin Baba adlı

¹⁶⁵BOA, BEO. AYN.d, 193, 81, (8 Rebiülahir Sene 1230/20 Mart 1815).

¹⁶⁶BOA, BEO. AYN.d, 193, 34, (17 Ramazan Sene 1230/23 Ağustos 1815).

¹⁶⁷BOA, BEO. AYN.d, 193, 28, (12 Ramazan Sene 1230/18 Ağustos 1815).

¹⁶⁸BOA, BEO. AYN.d, 193, 73, (19 Rebiülevvel Sene 1230/1 Mart 1815).

¹⁶⁹BOA, BEO. AYN.d, 193, 82, (14 Rebiülahir Sene 1230/26 Mart 1815).

¹⁷⁰BOA, BEO. AYN.d, 193, 84, (19 Rebiülahir Sene 1230/31 Mart 1815).

¹⁷¹BOA, BEO. AYN.d, 193, 28, (12 Ramazan Sene 1230/18 Ağustos 1815).

kişinin bazı işleri gereği Edirne'ye geleceği bilgisi bulunmaktadır. Merkezi hükümet bu kişiye müdahale edilmemesi ve kendisine yardımcı olunması hususunda dergâh-ı ali kapıcıbaşlarından Edirne Ayanı Ahmed Ağa'ya mektup göndermiştir.¹⁷² Yine buna benzer şekilde Uzuncaabad Hasköy kazası naibi Esseyid Mustafa Arif Efendi de görevi dolayısıyla Çirmen tarafına gitmiştir. Merkezi hükümet Mustafa Arif Efendi'ye herhangi bir müdahalede bulunmaması ve işlerinde yardımcı olması için Çirmen mutasarrıfını uyarmıştır.¹⁷³

5.3. Yol İzni Talepleri

Osmanlı İmparatorluğu sınırları dahilinde seyahat etmek isteyen yerli ve yabancı herkesin seyahatlerini gerçekleştirebilmeleri için izin tezkiresi almaları gerekiyordu. Bu belgeye 16. yüzyılda "yol hükmü", 19. yüzyılda ise "mürur tezkiresi" adı verilmiştir.¹⁷⁴ Defterde yol izni talep edilmesi ile ilgili belgeler bulunmaktadır. Bu belgelerden birinde merkezi hükümet tarafından mîrâhûr-ı evvel Zeynelabidin Bey'e Rumeli valisi ve Niş canibi seraskeri Ali Paşa'nın maiyetine gönderilecek kişilerle ilgili görev verildiği bilgisi yer almaktadır. Zeynelabidin Bey kendisine verilen görevi tamamladığını belirterek geri dönmek için izin talep etmiştir. Merkezi hükümet, Zeynelabidin Bey'in yol izni talebini olumlu karşılamış ve geri dönmeye izin vermiştir.¹⁷⁵ Bir başka belgede ise Bahr-i Sefid Boğazı kale binası nazırı, İstanbul'da bulunan eşi ve damadının vefat ettiğini gerekçe göstererek İstanbul'a gitmek için merkezi hükümetten izin talep etmiştir. Merkezi hükümet Bahr-i Sefid Boğazı kale binası nazırına da İstanbul'a gitmesi için izin vermiştir.¹⁷⁶

Sonuç

Ayniyat defterleri, merkez taşra ilişkileri hakkında önemli bilgiler veren kaynaklardır. Merkezi hükümet, yerel görevlilere kaime, şukka, mektup gibi yazılar göndererek birçok konuda onlarla irtibat halinde olmuştur. Devletin yerel görevlilere gönderdiği yazıların bazıları İstanbul'un iaşesi için gerekli olan ürünlerle ilgilidir. Devlet, İstanbul'un iāşe ihtiyaçlarının karşılanması hususunda Rumeli'de bulunan birçok yerel görevliye sorumluluk vermiştir. Ancak devletin talep ettiği ürünlerin her zaman istenilen şekilde gönderilmesi mümkün olmamıştır. Devlet, talep ettiği ürünlerin istediği şekilde gönderilmesi için ilgili yerel görevlileri sık sık uyarmıştır. Ürünlerin aynen tahsilinin mümkün olmadığı durumlarda bedel olarak tahsil yapılmıştır. Defterdeki belgelerden devletin talep ettiği zahire miktarının düşürülmesi hususunda ahaliden gelen tekliflerin kabul edilmediği anlaşılmaktadır. Devlet İstanbul'un ihtiyaçları için Rumeli bölgesinden zahire (buğday, arpa), don, çerviş ve sade yağ taleplerinde bulunmuştur. Merkezi

¹⁷²BOA, BEO. AYN.d, 193, 69, (12 Rebiülevvel Sene 1230/22 Şubat 1815).

¹⁷³BOA, BEO. AYN.d, 193, 2, BOA, BEO. AYN.d, 193, 33, (15 Ramazan Sene 1230/21 Ağustos 1815), BOA, BEO. AYN.d, 193, 57, (23 Şevval Sene 1230/28 Eylül 1815), BOA, BEO. AYN.d, 193, 70, (14 Rebiülevvel Sene 1230/24 Şubat 1815), BOA, BEO. AYN.d, 193, 85, (26 Rebiülahir Sene 1230/7 Nisan 1815).

¹⁷⁴Mübahat Kütükoğlu, "Mürur Tezkiresi," *TDV İslâm Ansiklopedisi* 32, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 60.

¹⁷⁵BOA, BEO. AYN.d, 193, 71, (12 Zilkade Sene 1230/16 Ekim 1815).

¹⁷⁶BOA, BEO. AYN.d, 193, 44, (21 Rebiülahir Sene 1230/2 Nisan 1815).

yönetimin İstanbul'un iaşesi için Rumeli'den yaptığı zahire taleplerinde Eflak ve Boğdan, koyun taleplerinde ise Samako koluna bağlı kazalar ön plana çıkmıştır.

Devletin Rumeli'deki yerel görevlilere sorumluluk yüklediği bir başka alan ise ordu ve donanmanın ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgilidir. Ancak ordu ve donanmanın ihtiyaçlarının karşılanmasında da zahireye benzer şekilde birtakım sorunlar yaşanmıştır. Devlet, ordu ve donanmanın ihtiyaçları için Rumeli'den kereste, kalyoncu bedeli, burgucu ve marangoz amelesi gibi taleplerde bulunmuştur. Merkezi yönetimin donanmanın ihtiyaçları için yaptığı kereste taleplerinde Selanik kazası ön plandadır. Devlet, Sırp İsyanın bastırılması hususunda da Rumeli'deki yerel görevlilerden ve onların maiyetlerindeki askerlerden faydalanmıştır. İzbandut eşkıyalarının faaliyetlerinin engellenmesi için de yerel görevliler uyarılmış ve yerel görevlilerin İzbandut eşkıyalarına destek olmamaları istenmiştir.

Defterde merkezi yönetimin kanunsuz davranışlarda buldukları için yerel görevlileri uyardıkları bilgisi de mevcuttur. Bu kanunsuz davranışlar nedeniyle ahalden ve tüccar kesiminden ödemesi gerekenden daha fazla vergi alınmıştır. Yerel görevlilerin giriştiği kanunsuz davranışlar ahalden bazı kişilerin haklarını kendilerinin aramasına neden olmuştur. Bu durumda da devleti uğraştıracak daha büyük olaylar yaşanmıştır. Gayrimüslimlerin cizye kâğıdı almaktan kaçınmaları ya da yabancı devletlerden patente kâğıdı aldıklarını iddia ederek cizye vergisi ödemekten kurtulmak istemeleri de defterde dikkat çeken hususlardandır.

KAYNAKÇA

a. Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Bab-ı Ali Evrak Odası, Ayniyat Defterleri: BOA, BEO. AYN.d, 193.

Ali Emiri, AE. SMHD.II. 66/4749.

b. Tetkik Eserler

Aktaş, Necati. "Ayniyat Defteri." *TDV İslam Ansiklopedisi*. Cilt 4. İstanbul: TDV Yayınları, 1991: 277-278.

Akyılmaz, Sevgi Gül. "Osmanlı Devleti'nde Yönetici Sınıf Açısından Müsadere Uygulaması." *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. Cilt XII. Sayı 1-2, (2008): 389-420.

Alan, Gülbadi. "19. Yüzyılda Osmanlıda Sürgün Politikası Çerçevesinde Sürgün Kadınlar." *BELLE TEN*. Cilt 78. Sayı 281, (Nisan 2014): 245-272.

- Anbarlı Bozatay, Şeniz ve Demir, Konur Alp. "Osmanlı Adli ve İdari Sisteminde Kadılık: Kurumsal Bir Değerlendirme." *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt 6. Sayı 10, (Haziran 2014): 71-89.
- Aslantaş, Selim. *Osmanlı'da Sırp İsyanları 19. Yüzyılın Şafağında Balkanlar*, İstanbul: Kitapyayınevi, 2007.
- Aslantaş, Selim. "Sırp İsyanının Uluslararası Boyutu (1804-1813)." *Uluslararası İlişkiler*. Cilt 6. Sayı 21, (Bahar 2009): 109-136.
- Aydın, Mehmet Akif. "Mehir." *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 28, Ankara: TDV Yayınları, 2003: 389-391.
- Aydın, Mehmet Akif. "İslam Hukukunda Gasp." *İslam Tetkikleri Dergisi*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. Cilt 9, (Aralık 2010): 163-220.
- Bağış, Ali İhsan. *Osmanlı Ticaretinde Gayrimüslimler Kapitülasyonlar- Beratlı Tüccarlar Avrupa ve Hayriye Tüccarları (1750-1839)*. Ankara: Turhan Kitabevi, 1983.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, İstanbul: Yayın No: 108, Üçüncü Baskı, 2010.
- Bostan, İdris. "Gemi." *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 14. İstanbul: TDV Yayınları, 1996: 11-15.
- Câbî Ömer Efendi, *Câbî Târihi* (Târihi Sultân Selîm-i Sâlis ve Mâhmûd-ı Sâni Tahlîl ve Tenkidli Metin). Cilt 2. (Hazırlayan: Mehmet Ali Beyhan). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003.
- Cantemir, Mehmet İhsan. "Müste'menlerden Mültecilere Ahidnâmeliler (Beratlılar, Patenteliler, Mahmiler)." *Belgi Dergisi*. Sayı 19. Cilt 2, (Kış 2020): 2100-2115.
- Cin, Halil. *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1974.
- Cin, Halil. Akgündüz Ahmet. *Türk-İslam Hukuk Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 1990.
- Çelik, Şenol. "Teke-İli." *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 40. İstanbul: TDV Yayınları, 2011: 344-347.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları, 2007.
- Emecen, Feridun. "Atıyye-i Seniyye." *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 4. İstanbul: TDV Yayınları, 1991: 64.
- Eyice, Semavi. "Kale." *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 24. İstanbul: TDV Yayınları, 2001: 234-242.

- Genç, Mehmet. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2010.
- Gökmen, Ertan. Yazıcı Özdemir, Ömür. *Ayniyat Defterleri Işığında Aydın Vilayeti'nin İdari, İktisadi ve Sosyal Durumu (1866-1880)*. İstanbul: Libra Kitap, 2008.
- Gökmen, Ertan. Yazıcı Özdemir, Ömür. *812 Numaralı Ayniyat Defterleri Işığında Aydın Vilayeti'nde Suç ve Ceza (1866-1877)*. İstanbul: Libra Kitap, 2016.
- Gökmen, Ertan. "Ayniyat Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi İçin Önemi, Bir Numaralı Anadolu Adi Ayniyat Defteri Örneği." *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt 16. Sayı 4, (Aralık 2018): 443-478.
- Göktepe, Kaya. "İstanbul'un İaşesinin Temini Meselesi ve İstanbul'un İaşesine Katkı Sağlayan Bir Merkez: Tekirdağ Kazası (XVIII. – XIX. Yüzyıllar)." *BELLETEN*. Cilt 81. Sayı 292, (Aralık 2017): 857-916.
- Güçer, Lütfi. "XVIII. Yüzyıl Ortalarında İstanbul'un İaşesi İçin Lüzumlu Hububatın Temini Meselesi." *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. Cilt 11, (1949): 397-416.
- Gülersoy, Çelik. "Arabalar." *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul: 1993: 289-290.
- Güran, Tevfik. "İstanbul'un İaşesinde Devletin Rolü (1793-1839)." *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 44/1-4, (2011): 245-275.
- Güran, Tevfik. "Zahire Nezareti ve İstanbul'un İaşesindeki Rolü." *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*. 63-65. Cilt 6. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ., 2015.
- Gürel, Zeynep. Gökmen, Ertan. "Ayniyat Defterlerine Göre II. Mahmud Döneminde İstanbul'un İzmir'den Talepleri." *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt 22. Sayı 2, (2024): 102-121.
- Gürel, Zeynep. *Ayniyat ve Ahkam Defterleri Işığında İzmir Kazası (1808-1839)*. Doktora Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, 2025.
- Hacısalihoğlu, Mehmet. "Sırbistan." *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 37. İstanbul: TDV Yayınları, 2009: 121-126.
- Han, Ayhan. Yıldırım, Onur. Çelik, Güldane. Ağır, Seven ve Engin, Hakan. *Osmanlı İktisat Tarihinin Konusu Olarak İstanbul'un Hububat, Et ve Deri İhtiyaçlarının Tedariki: Kurum ve Uygulamalar (1744-1807)*. 2014. Retrieved 0. 2020 from <https://app.trdizin.gov.tr/publication/project/detail/TVRReU5qZzQ>.
- Hayta, Necdet ve Ünal, Uğur. *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2010.

- İlgürel, Mücteba. "Eşkiya." *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 11. İstanbul: TDV Yayınları, 1995: 466-469.
- Kütükoğlu, Mübahat. "Avrupa Tüccarı.", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 4. İstanbul: TDV Yayınları, 1991: 159-160.
- Kütükoğlu, Mübahat. "Mürur Tezkiresi." *TDV İslâm Ansiklopedisi* Cilt 32, İstanbul: TDV Yayınları, 2006: 60-61.
- Kütükoğlu, Mübahat. *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020.
- Mert, Özcan. "Tanzimat Döneminde Çeşme Kocabaşları (1839-1876)." *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 23, Sayı 35, (Mayıs 2009): 139-154.
- Mert, Özcan. "Osmanlı Devleti Tarihinde Âyânlık Dönemi." *Osmanlı*. 174-180. Cilt 6. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- Mutaf, Abdülmecit. "Osmanlı Arşivindeki Ayniyat Defterleri." *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*. Cilt 7, Sayı 7, (Ağustos 1996): 385-391.
- Örenç, Ali Fuat. "Kalyoncu." *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Cilt Ek-2. Ankara: TDV Yayınları, 2019: 10-13.
- Özdeğer, Mehtap. "İstanbul'un İaşe ve Malzeme İkmalinde Vize Sancağı'nın Yeri ve Önemi." *Türk Dünyası Araştırmaları*. Sayı 214, (Şubat 2015): 41-64.
- Özel, Ahmet. "Müste'men." *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 32. İstanbul: TDV Yayınları, 2006: 140-143.
- Özkaya, Yücel. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994.
- Özkaya, Yücel. "Merkezi Devlet Yapısının Zayıflaması Sonuçları: Âyânlık Sistemi ve Büyük Hanedanlıklar." *Osmanlı*. 165-173. Cilt 6. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- Poyraz, Özlem. Doğan, Cuma. "22 Numaralı Anadolu Ayniyat Defterine Göre Anadolu Eyaletinin Merkez-Taşra İlişkileri." *Selçuk Türkiyat*. Sayı 57, (Nisan 2023): 37-60.
- Poyraz, Özlem. Öner, Merve. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Cinayet ve Yaralama Vakaları: 478 Numaralı Ayniyat Katl Defteri Örneği." *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi*. Sayı 73, (Temmuz 2022): 114-129.
- Sami, Şemsettin. *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2009.
- Tabakoğlu, Ahmet. "Osmanlı Döneminde İstanbulun İaşesi." *Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu II*. (27-29 Mayıs 2014): 99-168.

- Tabakoğlu, Ahmet. Karatařer, Búřra. "İstanbul'un İaşesinde Trakya Bölgesinin Rolü." *Sosyal Bilimler Metinleri*. Sayı 1, (2017): 1-23.
- Taş, Mehmet." "18. Yüzyıl Osmanlı Donanmasında Kereste Temini ve Karşılaşılan Sorunlar." *Türkish Studies*. Cilt 15. Sayı 2, (Haziran 2020): 677-695.
- Taşcan, Arzu. "XIX. Yüzyıl Sonlarında Edirne Vilâyeti'nin İdari, İktisadi ve Sosyal Tarihinden Bir Kesit (826 Numaralı Ayniyat Defteri Kayıtlarına Göre)." *Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. Cilt 10. Sayı 1, (Temmuz 2021): 267-306.
- Taşcan, Arzu. "1876 Yılında Edirne Vilayeti'ndeki Asayiş Problemleri (826 Numaralı Ayniyat Defteri Verilerine Göre)." *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt 19. Sayı 1, (2021): 179-193.
- Tomar, Cengiz. "Müsâdere." *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 32. İstanbul: TDV Yayınları, 2006: 65-67.
- Uzun, Ahmet. "Osmanlı Devleti'nde Koyun Yetiştiriciliği Üzerine Kantitatif Bir İnceleme (1835-1857)." *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakóltesi Mecmuası* 52(1), (Eylül 2011): 55-67.
- Uzun, Ahmet. "İstanbul'un İaşesi." *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*. Cilt 6. İstanbul: İBB Kültür Aş, 2015: 56-80.
- Yetkin, Sabri. *Ege'de Eşkıyalar*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.
- Yıldız, Semih. *Ayniyat Defterleri Işığında II. Mahmud Dönemi Merkez-Taşra İlişkileri: Ankara, Bursa, Kütahya, Selanik, Varna ve Tırhala Sancakları Örneğinde*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, 2021.
- Yüksel, Ahmet. "At, Araba ve Kaza: Osmanlı Cephesinden İstanbul'un Trafik Çilesi (1860-1890)." *Bellekten*. Cilt 88. Sayı 311, (Nisan 2024): 231-266.